

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

**LIETUVOS
AUKŠČIAUSIOJO TEISMO**

PRAKTIKOS APŽVALGA

2021 m. lapkritis

PARENGTA

**LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO
TEISĖS TYRIMŲ GRUPĖS**

Pastaba. Šioje apžvalgoje pateikiamos neoficialios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) procesinių sprendimų santraukos. Šis dokumentas yra skirtas tik informavimo tikslais. Oficialius ir nesutrumpintus sprendimų tekstus galite rasti LAT interneto svetainėje www.lat.lt.

TURINYS

I. ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ BYLOS	4
ANK 31¹ straipsnio taikymas	4
<i>Dėl galimybės taikyti asmeniui ANK 31¹ straipsnyje nurodytą administracinio poveikio priemonę</i>	4
ANK 422 straipsnio 5 dalies taikymas	5
<i>Dėl padaryto administracinio nusižengimo kaltės formos</i>	5
ANK 627 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatų laikymasis	6
<i>Dėl nukentėjusiojo informavimo apie teismo posėdį</i>	6
II. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS	7
1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas	7
BK 40 straipsnio taikymas	7
<i>Dėl BK 40 straipsnio nuostatų taikymo juridiniam asmeniui</i>	7
BK 75 straipsnio 1 dalies taikymas	8
<i>Dėl bausmės vykdymo atidėjimo</i>	8
BK 95 straipsnio 5 dalies 1 punkto (2010 m. birželio 15 d. įstatymo redakcija) taikymas	9
<i>Dėl procesinio pobūdžio aplinkybių, sustabdančių apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminą</i>	9
BK 147 straipsnio taikymas	10
<i>Dėl būtinųjų prekybos žmonėmis požymių</i>	10
BK 167, 181 straipsnių taikymas	12
<i>Dėl BK 167 ir 181 straipsniuose nurodytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo idealiąja sutaptimi</i>	12
BK 211 straipsnio taikymas	12
<i>Dėl asmens veiksmų atskleidžiant komercinę paslaptį vertinimo kaip nusikalstamos veikos BK 211 straipsnio prasme</i>	12
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas	14
BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punkto pažeidimas	14
<i>Dėl baudžiamojo proceso nutraukimo, kai nustatoma, kad mirusio asmens nusikalstama veika gali būti perkvalifikuota</i>	14
BPK 9 straipsnio nuostatų laikymasis	15
<i>Dėl proceso viešumo</i>	15
BPK 115 straipsnio nuostatų taikymas	17
<i>Dėl kriterijų, į kuriuos būtina atsižvelgti nustatant neturtinės žalos dydį</i>	17
BPK 158 straipsnio 6 dalies nuostatų laikymasis	18
<i>Dėl galimybės nukentėjusiajam atlikti slaptus tyrimo veiksmus</i>	18
BPK 158 ir 159 straipsnių nuostatų laikymasis	20
<i>Dėl duomenų rinkimo ikiteisminio tyrimo metu teisėtumo, įrodymų leistinumą ir provokacijos</i>	20
BPK 179 straipsnio nuostatų laikymasis	23
<i>Dėl tyrimų veiksmų protokolų turiniui keliamų reikalavimų</i>	23
BPK 255 ir 256 straipsnių nuostatų taikymas	24
<i>Dėl kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme</i>	24
BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčio taikymas	25
<i>Dėl BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčio taikymo sąlygų</i>	25
III. CIVILINĖS BYLOS	27
Asmenys	27
<i>Dėl juridinių asmenų organų sprendimų negaliojimo dėl jų prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms</i>	27
Daiktinė teisė	29
<i>Dėl asmens teisės iki gyvos galvos naudotis butu (uzufrukto nustatymo)</i>	29
Sutarčių teisė	30
<i>Dėl sandorių, susijusių su lošimais ir lažybomis, galiojimo</i>	30
Darbo teisė	31
<i>Dėl Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo ir komisijų narių atlygio už darbą įstatymo (toliau – Apmokėjimo įstatymas) 14 straipsnio nuostatų aiškinimo ir taikymo</i>	31

<i>Dėl netesybų už pavėluotą darbuotojui priklausančių sumų mokėjimą taikymo</i>	32
Statybų teisė	33
<i>Dėl statinių, esančių valstybinės žemės sklype, pardavimo tvarkos</i>	33
<i>Dėl neteisėtos statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo</i>	34
Nemokumo teisė	35
<i>Dėl teisės apskusti kasacine tvarka apeliacinės instancijos teismo nutartį, kuria išnagrinėtas atskirasis skundas dėl juridinio asmens restruktūrizavimo plano (ne)patvirtinimo</i>	35
<i>Dėl bankroto administratoriaus pareigos organizuoti atliekų, užteršto dirvožemio ir grunto sutvarkymą</i>	36
<i>Dėl kreditoriaus teisės apskusti bankrutuojančios įmonės kreditorių susirinkimo sprendimą įgyvendinimo, kai kreditorius nebuvo tinkamai informuotas apie šaukiamą kreditorių susirinkimą ir jame nedalyvavo</i>	37
Viešieji pirkimai	38
<i>Dėl tiekėjo perkančiajai organizacijai pateiktų kvalifikaciją pagrindžiančių duomenų pripažinimo melaginga informacija</i>	38
<i>Dėl ūkio subjektų grupės nariams, veikiantiems jungtinės veiklos sutarties pagrindu, taikomų neigiamų padarinių už neįvykdytą viešojo pirkimo sutartį</i>	39
Vykdyimo procesas	40
<i>Dėl administracinės nuobaudos – baudos – vykdymo proceso</i>	40

I. ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ BYLOS

ANK 31¹ straipsnio taikymas

Dėl galimybės taikyti asmeniui ANK 31¹ straipsnyje nurodytą administracinio poveikio priemonę

Apžvelgiamoje administracinio nusižengimo byloje asmuo buvo nubaustas bauda ir specialiosios teisės atėmimu pagal ANK 422 straipsnio 5 dalį už tai, kad vairavo transporto priemonę būdamas neblaivus. Administracinėn atsakomybėn patraukto asmens atstovas prašyme atnaujinti administracinio nusižengimo bylą, be kita ko, pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismas, nurodęs, kad prašymą taikyti ANK 31¹ straipsnyje nurodytą administracinio poveikio priemonę – draudimą vairuoti transporto priemones, kuriose neįrengti alkoholiniai variklio užraktai – jo ginamasis iškėlė tik apeliaciniame skunde, be to, kartu su apeliaciniu skundu nepateikė duomenų dėl techninės galimybės savo transporto priemonėje įsirengti antialkoholinį variklio užraktą, duomenų apie ketinimą sudaryti sutartį su tokią įrangą tiekiančia ar montuojančia įmone, įvykdymo terminus ir kainą, nepagrįstai atsisakė jo ginamajam taikyti pirmiau nurodytą administracinio poveikio priemonę.

Teisėjų kolegija pirmiausia atkreipė dėmesį į tai, kad, nors pirmosios instancijos teismui pateiktame skunde administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo neprašė skirti ANK 31¹ straipsnyje nurodytos administracinio poveikio priemonės, tačiau jis aiškiai nesutiko su jam paskirta administracinio poveikio priemone. Dėl to, tikrindamas pirmosios instancijos teismo nutarties teisėtumą ir pagrįstumą, apeliacinės instancijos teismas taip pat galėjo apsvarstyti ir alternatyvių ANK 422 straipsnio 6 dalyje nurodytų administracinio poveikio priemonių skyrimą (tarp jų ir ANK 31¹ straipsnyje nurodytos).

Teisėjų kolegija taip pat nurodė, kad ANK 31¹ straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytos tik dvi sąlygos, kurioms esant teismas gali skirti ANK 31¹ straipsnyje nurodytą administracinio poveikio priemonę: 1) tokia galimybė turi būti nurodyta ANK specialiosios dalies straipsnyje, pagal kurį asmuo patrauktas administracinėn atsakomybėn; 2) administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo turi sutikti su tokios priemonės skyrimu. Kartu teisėjų kolegija pažymėjo, kad ANK 31¹ straipsnio taikymas, kai kaltininkas su tuo sutinka, nėra privalomas. Teismas ar administracinio nusižengimo bylą ne teismo tvarka nagrinėjanti institucija turi diskreciją nuspręsti, kokią administracinio poveikio priemonę skirti asmeniui, padariusiam ANK 422 straipsnio 5 dalyje nurodytą administracinį

nusižengimą. Įstatymas nenustato konkrečių kriterijų, kada administracinė atsakomybėn patrauktam asmeniui turėtų būti skiriama ši administracinio poveikio priemonė, kai tokia galimybė nurodyta ANK specialiosios dalies straipsnyje, nustatančiame administracinę atsakomybę už asmens padarytą veiką. Tokiais atvejais administracinio nusižengimo bylą nagrinėjanti institucija ar teismas turi vadovautis ANK 22 straipsnyje įtvirtinta administracinių nuobaudų paskirtimi, taip pat administracinių nuobaudų ir administracinio poveikio priemonių skyrimo pagrindais (ANK 32 straipsnis). Sprendžiant dėl administracinės nuobaudos ir administracinio poveikio priemonės skyrimo, atsižvelgiama į padaryto administracinio nusižengimo pobūdį, pažeidėjo kaltės formą ir rūšį, asmenybę, atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes (ANK 34 straipsnio 1 dalis).

Taigi teisėjų kolegija padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas turėjo galimybę spręsti dėl administracinės atsakomybės patraukto asmens prašymo taikyti jam ANK 31¹ straipsnyje nurodytą administracinio poveikio priemonę, vadovaudamasis administracinių nuobaudų ir administracinio poveikio priemonių skyrimo pagrindais.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 23 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-36-387/2021

ANK 422 straipsnio 5 dalies taikymas

Dėl padaryto administracinio nusižengimo kaltės formos

Apžvelgiamoje administracinio nusižengimo byloje paduotame prašyme atnaujinti bylą administracinė atsakomybėn patraukto asmens atstovas, be kita ko, teigė, kad bylą nagrinėję teismai nepagrįstai konstatavo, jog ANK 422 straipsnio 5 dalyje nurodytą administracinį nusižengimą – transporto priemonės vairavimą esant neblaiviam – jo ginamasis padarė tyčia.

Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad ANK nėra normos, analogiškos įtvirtintajai BK 16 straipsnio 4 dalyje, pagal kurią asmuo baudžiamas už nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymą dėl neatsargumo tik BK specialiojoje dalyje atskirai nustatytais atvejais. ANK specialiosios dalies straipsniuose atskiri atvejai, kai veikia yra administracinis nusižengimas tik tais (arba ir tais) atvejais, kai ji padaryta dėl neatsargumo, nenustatyti. Tai reiškia, kad visi administraciniai nusižengimai gali būti padaromi tiek tyčia, tiek dėl neatsargumo, išskyrus tuos atvejus, kai pagal sudėties konstrukciją akivaizdu, kad tas administracinis nusižengimas gali būti padaromas tik tam tikra kaltės forma.

ANK 422 straipsnio 5 dalyje nėra tiesiogiai nurodyta kaltės forma, tačiau iš šioje normoje aprašyto nusižengimo sudėties matyti, kad jis paprastai padaromas tyčia. Kelių eismo taisyklių (toliau – ir KET) 5 punkte nurodyta, kad eismo dalyviai privalo išmanyti Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymą, mokėti Kelių eismo taisykles ir jų laikytis. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad kiekvienas asmuo, norintis įgyti teisę vairuoti transporto priemones, privalo išlaikyti atitinkamą egzaminą – teorinių žinių patikrinimą, į kurį įeina ir žinios apie teisės aktų reikalavimus, keliamus eismo dalyviams. Dėl to preziumuojama, kad transporto priemonės vairuotojas šias taisykles moka, žino jose nustatytus reikalavimus bei draudimus, taigi – ir KET 14 punkte nustatytą draudimą vairuoti transporto priemones neblaiviams. Kartu tai reiškia, kad asmuo, vartojęs alkoholinius gėrimus, prieš vairuodamas transporto priemonę, visuomet turi pareigą įsitikinti, kad yra blaivus. Taigi, tyčinė kaltė gali būti konstatuojama tiek tuo atveju, kai byloje nustatoma, kad asmuo suvokė, jog vairuoja būdamas neblaivus, tiek ir tuo atveju, kai nustatoma, kad, esant abejonių dėl blaivumo, asmuo sąmoningai ignoravo savo pareigą įsitikinti, jog yra blaivus.

Teisėjų kolegija sutiko su teismų išvadomis, kad administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo pažeidimą, už kurį yra nubaustas, padarė tyčia. Administracinė atsakomybėn patraukto asmens gynėjo prašyme nurodomos aplinkybės, kad jo ginamasis galėjo pagrįstai tikėtis, jog jo suvartotas nedidelis alkoholio kiekis, praėjus netrumpam laiko tarpui (pusei paros), neturės įtakos jo blaivumui, nepanaikina pirmiau nurodytos pareigos prieš vairuojant transporto priemonę įsitikinti savo blaivumu. Aplinkybės, apibūdinančios kiekvieno asmens organizmo individualias savybes

išskaidant alkoholį, gali būti reikšmingos tik nustatant, ar nusižengimas apskritai buvo padarytas. Šiuo atveju pats pažeidimo faktas neginčijamas.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija padarė išvadą, kad byla nagrinėję teismai teisingai nustatė, jog ANK 422 straipsnio 5 dalyje nurodytą nusižengimą administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo padarė tyčia, t. y. žinodamas, kad teisės aktai draudžia vairuoti transporto priemones neblaiviam, praėjus neilgam laiko tarpui po alkoholio vartojimo, neįsitikino, jog yra blaivus ir gali vairuoti transporto priemonę.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 23 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-36-387/2021

ANK 627 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatų laikymasis

Dėl nukentėjusiojo informavimo apie teismo posėdį

Apžvelgiamoje administracinio nusižengimo byloje asmuo buvo nubaustas pagal ANK 426 straipsnio 1 dalį, 417 straipsnio 3 dalį už tai, kad išvažiuodamas iš kiemo kliudė pėsčiąjį ir pasišalino iš eismo įvykio vietas.

Nukentėjusysis prašė atnaujinti administracinio nusižengimo bylą, panaikinti apylinkės teismo nutarimą ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apylinkės teismui, nes byla buvo išnagrinėta jam nepranešus ir nedalyvaujant teismo posėdyje.

Teisėjų kolegija pažymėjo, kad ANK normos įpareigoja teismą pranešti nukentėjusiajam apie bylos nagrinėjimo laiką ir vietą, taip pat apie priimtą procesinį sprendimą, taip užtikrinant nukentėjusiojo teisę dalyvauti nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka ir duoti parodymus, nustatyta tvarka skusti priimtą sprendimą ir kitas jo teises, nustatytas ANK 579 straipsnyje. Tinkamo proceso principas reikalauja, kad teismo sprendimas būtų priimtas teismui išklausius abi ginčo puses.

Teisėjų kolegija nurodė, kad administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui apskundus institucijos nutarimą dėl baudos skyrimo apylinkės teismui, teismas šaukimus išsiuntė tik administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui ir skundžiamą nutarimą priėmusiai institucijai. Tuo tarpu pareiškėjui, byloje pripažintam nukentėjusiuoju, šaukimas ar pranešimas su informacija apie teismo posėdžio laiką ir vietą nebuvo siunčiamas, nors jo duomenys, be kita ko, buvo nurodyti skundžiamame institucijos nutarime. Be to, nors suplanuotas apylinkės teismo posėdis dėl šalyje paskelbto karantino buvo du kartus atidėtas, tačiau apie tai nukentėjusiajam taip pat nebuvo pranešta.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatavo, kad šioje administracinio nusižengimo byloje nebuvo užtikrintas tinkamas teismo procesas bei nukentėjusiojo teisės procese ir taip padarytas esminis ANK 571, 627 ir 629 straipsnių nuostatų pažeidimas. Šis pažeidimas suvaržė nukentėjusiojo teisę dalyvauti nagrinėjant bylą žodinio proceso tvarka ir būti išklausytam, sutrukdė išsamiai išnagrinėti bylą ir tai turėjo įtakos neteisėtam apylinkės teismo sprendimui priimti. Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad apylinkės teismui neišsiuntus priimto skundžiamo nutarimo kopijos (nuorašo) nukentėjusiajam, kaip tai nurodyta ANK 642 straipsnio 5 dalyje, buvo suvaržyta ir jo teisė nustatyta tvarka apskusti šį nutarimą apeliacine tvarka.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija apylinkės teismo nutarimą panaikino ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti apylinkės teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 15 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-34-489/2021

II. BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo taikymas

BK 40 straipsnio taikymas

Dėl BK 40 straipsnio nuostatų taikymo juridiniam asmeniui

Šioje baudžiamojoje byloje fizinis asmuo nuteistas pagal BK 227 straipsnio 2 dalį bauda už valstybės tarnautojo papirkimą, o juridinis asmuo – MB „B“, padaręs BK 227 straipsnio 2 dalyje nurodytą nusikalstamą veiką, vadovaujantis BK 40 straipsniu, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir baudžiamoji byla jam nutraukta. MB „B“ perduota laiduotojos – nuteistojo motinos – atsakomybei pagal laidavimą.

Kasaciniu skundu prokuroras prašė panaikinti apeliacinės instancijos teismo nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, teigdamas, kad teismai netinkamai taikė BK 40 straipsnio nuostatas juridiniam asmeniui, nes nepagrįstai konstatavo, kad juridinis asmuo visiškai pripažino savo kaltę, o nuteistasis kasaciniu skundu prašė panaikinti teismų sprendimų dalį dėl jo nuteisimo, taikyti BK 40 straipsnio nuostatas ir baudžiamąją bylą jam nutraukti, perduodant ją pagal laidavimą jo motinos atsakomybei.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija pažymėjo, kad šioje byloje teismai tinkamai motyvavo ir padarė pagrįstą išvadą, jog nuteistasis prisipažino kaltu ir davė parodymus tik dėl byloje surinktų nenuginčijamų jo kaltės įrodymų, toks prisipažinimas ir gailėjimasis neatitinka BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkto sąlygų bei nuosekliai formuojamos teismų praktikos. Tačiau, esant iš esmės analogiškai situacijai, teismai nuo baudžiamosios atsakomybės atleido juridinį asmenį ir perdavė jį laiduotojos – nuteistojo motinos – atsakomybei pagal laidavimą be užstato, nustatydami vienerių metų laidavimo terminą. Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos teigimu, tokio skirtingo iš esmės analogiškos situacijos teisinio vertinimo teismai skundžiamuose sprendimuose tinkamai nemotyvavo, taip pat nepagrindė byloje nustatytomis aplinkybėmis kitų aptariamam atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės būtinų sąlygų buvimo. Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, teismai sutelkė dėmesį vien į formalų BK 40 straipsniui taikyti būtinų sąlygų išvardijimą, neatlikę nuodugnesnio individualizuoto įvertinimo.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija nurodė, kad tam, jog būtų nustatytas kaltininko (fizinio asmens) bei jo padarytos nusikalstamos veikos ryšys su juridiniu asmeniu, o kartu ir įvertinta galimybė taikyti BK 40 straipsnį juridiniam asmeniui, būtina atsižvelgti į juridinio asmens teisinę formą, organų struktūrą bei kompetenciją, taip pat į kaltininko realią galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai. Tačiau ir toks vertinimas neturėtų apsiriboti formaliu kaltininko dalyvavimo juridinio asmens organuose (ypač valdymo) fakto nustatymu. Teismai turėtų kruopščiai įvertinti, ar *de jure* (teisiškai) paskirtas vadovas yra ir faktinis juridinio asmens vadovas, nes formalus požiūris gali sudaryti sąlygas netinkamai taikyti BK 40 straipsnį.

Teismai nustatė, kad nuteistasis yra MB „B“ vadovas ir šio juridinio asmens savininkas, turintis teisę priimti sprendimus šios įmonės vardu bei kontroliuoti jos veiklą ir veikiantis šio juridinio asmens naudai bei interesais. Tokios faktinės aplinkybės rodo, kad nuteistojo įtaka ir sprendimai juridinio asmens MB „B“ veiklai yra esminiai ir lemiantys. Taigi, šioje byloje nagrinėjamu atveju tiesioginė laiduotojo įtaka juridiniam asmeniui BK 40 straipsnio 3 dalies prasme yra negalima ir gali būti realizuota tik per įtaką juridinio asmens vadovui – nuteistajam. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad esant tokiai situacijai, teismai turėjo įvertinti BK 40 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas sąlygas ir savo sprendimus argumentuoti, tačiau to nepadarė.

Nepaisant to, kad BK 40 straipsnį galima taikyti tik esant šio straipsnio 1–3 dalyse nurodytų sąlygų visumai, sprendžiant klausimą dėl BK 40 straipsnio taikymo juridiniam asmeniui, priklausomai nuo aptarto kaltininko (fizinio asmens) ryšio su juridiniu asmeniu, gali būti svarbus atskirų sąlygų buvimo vertinimas kaltininkui (fiziniam asmeniui), nors šis kaltininkas nuo atsakomybės ir negalėtų būti atleidžiamas, nesant aptariamų sąlygų visumos. Išplėstinė septynių

teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad aptarta juridinio asmens specifika lemia tai, jog kuo kaltininko (fizinio asmens) vaidmuo priimant juridinio asmens sprendimus yra svarbesnis, tuo didesnę reikšmę turi jo individualus vertinimas, sprendžiant galimybę taikyti BK 40 straipsnį juridiniam asmeniui.

Šioje byloje nusikalstamą veiką padarė nuteistasis, veikdamas kaip juridinį asmenį kontroliuojantis ar jam vadovaujantis asmuo, formuojantis juridinio asmens valią ir kuriantis juridinio asmens veiksmus. Dėl to žemesnieji teismai, nusprendę, kad tokią padėtį valdant juridinį asmenį užimantis asmuo negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, nevertino ir tinkamai nemotyvo, kodėl juridinio asmens, kuriam niekas kitas, išskyrus Š. Š., teisėtos įtakos daryti negali, atveju ši sąlyga yra nustatyta.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, išplėstinė septynių teisėjų kolegija panaikino apygardos teismo nutarties dalį, kuria atmestas prokuroro skundas dėl juridinio asmens MB „B“ atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, ir šią bylos dalį perdavė iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-44-719/2021

BK 75 straipsnio 1 dalies taikymas

Dėl bausmės vykdymo atidėjimo

Apžvelgiamoje byloje paduotame kasaciniame skunde prokuroras teigė, kad nuteistajam atidedant arešto bausmės vykdymą (BK 75 straipsnio 1 dalis) buvo netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas. Prokuroro nuomone, nuteistasis nelaikytinas pirmą kartą nuteistu arešto bausme, kadangi prieš tai baudžiamuoju įsakymu jis buvo nuteistas viešųjų darbų bausme, kuri vėliau pakeista aštuonių parų arešto bausme ir kurią nuteistasis atliko; šis teistumas neišnykęs ar nustatyta tvarka nepanaikintas.

Teisėjų kolegija, nesutikdama su pirmiau nurodytais prokuroro teiginiais, nurodė, kad taikant BK 75 straipsnio 1 dalies nuostatas, pirmą kartą nuteisiamu arešto bausme laikytinas asmuo, anksčiau nuteistas šia bausme, t. y. apkaltinamuoju nuosprendžiu jam nebuvo paskirta arešto bausmė, arba nors nuosprendžiu tokia bausmė ir buvo paskirta, tačiau iki naujo nusikaltimo padarymo teistumas jam išnykęs arba nustatyta tvarka panaikintas. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad nuteistasis 2017 m. kovo 20 d. baudžiamuoju įsakymu pagal BK 140 straipsnio 2 dalį buvo nuteistas viešųjų darbų, o ne arešto bausme. Nuteistajam vengiant atlikti šią bausmę, 2017 m. rugpjūčio 3 d. nutartimi viešųjų darbų bausmė jam buvo pakeista aštuonių parų arešto bausme pagal nutarties priėmimo metu galiojusias BK 46 straipsnio 7 dalies nuostatas (2003 m. balandžio 10 d. įstatymo redakcija). Šia teisės norma nustatyta, kad tais atvejais, kai asmuo vengia atlikti paskirtus viešuosius darbus, bausmę vykdanti institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių, ir jeigu asmuo ir toliau vengia atlikti bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba areštu. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad BK 46 straipsnio 7 dalies nuostatomis reglamentuojamas ne bausmės skyrimas asmenį nuteisiant už jo padarytą nusikalstamą veiką, bet jam paskirtos bausmės – viešųjų darbų – pakeitimas kita bausme – areštu, kaip viena iš nuteistajam, nevykdančiam paskirtos bausmės, taikytinų priemonių. Dėl to, sprendžiant dėl BK 75 straipsnio 1 dalies taikymo, toks viešųjų darbų pakeitimas areštu negali būti tapatinamas su pirmesniu asmens nuteisimu arešto bausme.

Atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus, kasacinis teismas konstatavo, kad nuteistasis skundžiamu nuosprendžiu arešto bausme buvo nuteistas pirmą kartą, ir prokuroro kasacinį skundą atmetė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-192-511/2021

BK 95 straipsnio 5 dalies 1 punkto (2010 m. birželio 15 d. įstatymo redakcija) taikymas

Dėl procesinio pobūdžio aplinkybių, sustabdančių apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminą

Aptariamoje baudžiamojoje byloje prokurorė kasaciniu skundu prašė panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį, kadangi, priešingai negu konstatavo apeliacinės instancijos teismas, pirmosios instancijos teismo nuosprendžio priėmimo dieną (2020 m. birželio 26 d.) apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas nebuvo suėjęs, nes pagal BK 95 straipsnio 5 dalies 1 punkto (2010 m. birželio 15 d. įstatymo redakcija; nuo 2014 m. gegužės 22 d. – atitinkamai BK 95 straipsnio 6 dalies 1 punkto) nuostatas, vertinant BPK 37 straipsnio kontekste, E. B. ir jos gynėjo nurodomos aplinkybės, dėl kurių jie paskelbto visuotinio karantino metu negalėjo dalyvauti teismo posėdžiuose (E. B. dėl trijų nepilnamečių vaikų priežiūros namuose, jos gynėjas – dėl „neformalių“ tėvystės atostogų gimus dvyniams), nelaikytinos svarbiomis priežastimis, dėl kurių jie galėtų nedalyvauti teisiamuosiuose posėdžiuose. Dėl to, prokurorės nuomone, 51 dienos laikotarpis vertintinas kaip bylos nagrinėjimo vilkinimas ir pripažintinas stabdančiu apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties eigą.

Teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo tai, kad kaltinamoji ir (ar) jos gynėjas nedalyvavo teismo posėdžiuose iš viso 52 dienas, tačiau iš jų be svarbių priežasčių E. B. nedalyvavo tik dvi ir vieną iš šių dienų – ir jos gynėjas.

Kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismo išvada, jog šioje konkrečioje situacijoje nėra apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties eigą sustabdančių aplinkybių, yra teisinga. Pirmosios instancijos teismas nepagrįstai nurodė, kad E. B. ir jos gynėjo nurodomos aplinkybės negali būti pripažintos svarbiomis nedalyvavimo teismo posėdžiuose priežastimis vien dėl to, kad jie neatvyko ne dėl savo ligų. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad BK 37 straipsnio 1 dalyje nurodytų svarbių asmens nedalyvavimo baudžiamajame procese priežasčių sąrašas nėra baigtinis. Pagal BK 37 straipsnio nuostatas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo sprendimu svarbia asmens nedalyvavimo priežastimi gali būti pripažinta ir kitokia neatvykimo priežastis (BPK 37 straipsnio 2 dalis), tačiau tokia priežastis turi būti pakankamai svarbi, nepriklausiusi nuo neatvykusiojo valios. Šiame kontekste vertinant E. B. ir jos gynėjo nedalyvavimo teismo posėdžiuose priežasčių svarbumą, negalima ignoruoti nuo jų valios nepriklausiusią tuo metu šalyje buvusią ekstremalią pandeminę situaciją, kuri nulėmė, kad tam tikros šeiminės aplinkybės (kaip šiuo atveju vaikų priežiūra, jų lavinimas, tik ką gimusių vaikų priežiūra) suvaržė galimybes dalyvauti procese.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija padarė išvadą, kad E. B. apkaltinamojo nuosprendžio senaties terminas suėjo 2020 m. gegužės 30 d. (t. y. pailgėjo dviem dienomis), todėl pirmosios instancijos teismo nuosprendžio priėmimo dieną (2020 m. birželio 26 d.) E. B. turėjo būti taikomos apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties nuostatos, bet to nebuvo padaryta. Apeliacinės instancijos teismas, patikrinęs skundžiamo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą, pirmosios instancijos teismo padarytą BPK 3 straipsnio 1 dalies 2 punkto ir BK 95 straipsnio 5 dalies 1 punkto (2010 m. birželio 15 d. įstatymo redakcija) nuostatų pažeidimą ištaisė.

Taigi kasacinis teismas konstatavo, kad naikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį nėra teisinio pagrindo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-169-719/2021

BK 147 straipsnio taikymas

Dėl būtinųjų prekybos žmonėmis požymių

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje prokurorė, kasaciniu skundu prašydama panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, iš esmės nesutiko su E. M., J. H. J. ir D. J. H. išteisinimu dėl kaltinimų pagal BK 147 straipsnio 2 dalį už prekybą žmonėmis.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija nurodė, kad šiuo atveju apeliacinės instancijos teismo sprendimui įvertinti būtina nustatyti, ar nagrinėjamoje byloje jis priimtas tinkamai taikant ir aiškinant būtinuosius BK 147 straipsnio požymius – verbavimą, apgaulę ir gabenimą.

Teismų praktikoje gabenimas, kaip viena iš alternatyvių prekybos žmonėmis veikų, apibrėžiamas kaip išnaudojimo tikslais atliekamas asmens transportavimas (fizinis perkėlimas) iš vienos vietos į kitą, nepriklausomai nuo to, ar ta vieta yra galutinė išnaudojimo vieta, ar tik tarpinė. Tokie veiksmai gali būti daromi tiek vežant automobiliu ar kita transporto priemone, tiek lydint traukiniu, lėktuvu ir pan. Tačiau gabenimu nelaikomi atvejai, kai nukentėjęs asmuo savarankiškai vyksta iš vienos vietos į kitą, išskyrus atvejus, kai toks asmens judėjimas yra iš anksto suplanuotas ir nulemtas kaltininko. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad visi nukentėjusieji į Jungtinę Karalystę vyko savo lėšomis, jiems nebuvo nupirkti bilietai ar sumokėta už vykimą, taip pat byloje nėra duomenų, kad nukentėjusiesiems būtų primygtinai siūloma vykti mikroautobusais, vairuojamais su E. M. galimai susijusių vairuotojų, tai patvirtina, kad nukentėjusiųjų kelionė į Jungtinę Karalystę nebuvo kontroliuojama nuteistųjų ar su jais galimai susijusių asmenų. Esant tokiai situacijai, išplėstinė septynių teisėjų kolegija sprendė, kad nėra pagrindo konstatuoti buvus gabenimą, kaip prekybos žmonėmis veiką.

Verbavimas kasacinės instancijos teismo praktikoje suprantamas kaip kito žmogaus skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) išnaudojimo tikslais atlikti veiksmus (duoti sutikimą, vykti į užsienį ir pan.), kurie leistų vėliau tą žmogų išnaudoti laisvę varžančios kontrolės sąlygomis. Tai iš esmės aktyvūs kaltininko veiksmai, kuriais siekiama palenkti nukentėjusiojo valią ir jį perimti savo ar kito asmens kontrolėn. Toks verbavimas gali pasireikšti kaltininko pasiūlymais ir pažadais dėl materialinio atlyginimo, gero, viskuo aprūpinto gyvenimo, nulėmusiais nukentėjusiųjų valios palenkimą bei sprendimą atlikti veiksmus, kurie lemtų jų išnaudojimą. Asmens verbavimas gali vykti tiek slepiant, tiek neslepiant fakto, jog jis bus išnaudojamas. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad verbuoti nukentėjusiuosius buvo E. M. užduotis ir jis už atitinkamą mokesť tiesiogiai arba per kitus asmenis turėjo ieškoti Lietuvoje socialiai pažeidžiamų asmenų, apgaule jiems žadėti gerai mokamą darbą užsienyje, geras darbo ir gyvenimo sąlygas. Tačiau apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad šioje baudžiamojoje byloje nebuvo nustatytos aplinkybės dėl nukentėjusiųjų verbavimo, tų aplinkybių nepatvirtina byloje esantys įrodymai, tarp jų ir pačių nukentėjusiųjų parodymai. Nors šis teismas nustatė, kad kai kurie iš nukentėjusiųjų apie galimą darbą sužinojo iš skelbimų laikraščiuose ar internete ir tie skelbimai galimai buvo dedami su E. M. žinia, tačiau nėra duomenų, kad išteisintasis būtų atlikęs kokius nors kitus aktyvius veiksmus, nulėmusius nukentėjusiųjų pasiryžimą vykti dirbti. Nors teismų praktikoje skelbimų įdėjimas gali būti vertinamas kaip viena iš verbavimo kaip veiksmo sudėtinių dalių, jo pirminis etapas, tačiau vien tik skelbimų įdėjimo fakto nepakanka konstatuoti, kad buvo atlikti verbavimo veiksmai. Būtina atsižvelgti į tokių skelbimų turinį, tolesnius kaltininkų veiksmus su nukentėjusiais, susisiekusiais dėl tokių skelbimų ir pan. Nagrinėjamoje byloje sprendžiant, ar buvo atlikti verbavimo veiksmai, yra svarbus ir poveikio nukentėjusiesiems būdo (apgaulės) įvertinimas, kadangi pagal suformuluotus kaltinimus veika (verbavimas) ir jos padarymo būdas šiuo atveju sutampa.

Apgaulė – tai tyčinis žmogaus suklaidinimas, siekiant, kad šis savo noru elgtųsi pagal kaltininko pageidavimą. Apgaulė kaip prekybos žmonėmis požymis gali pasireikšti netikrų žinių pranešimu ar tiesos nutylėjimu. Prekybos žmonėmis auka gali būti suklaidinama dėl visko, kas su ja (bus) daroma, arba tik dėl tam tikrų aplinkybių. Apgaulė dėl būsimo darbo ir jo sąlygų paprastai yra požymis, bylojantis apie prekybą žmonėmis, kai aukos išnaudojimas yra pridengtas savotišku aukos

ir kaltininko susitarimu. Taigi apgaulė kaip poveikio aukai priemonė yra būdinga „savanoriškos vergijos“ byloms. Sistemiskai aiškindama verbavimo ir apgaulės požymius, išplėstinė septynių teisėjų kolegija teigė, kad verbavimu yra laikytinas toks elgesys, kuriuo siekiama įtraukti asmenį į tam tikrus veiksmus taip, kad būtų galima suvaržyti jo laisvę, būtų galima jį kontroliuoti ir atitinkamai išnaudoti. Nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad tokia situacija šioje byloje nenustatyta. Iš pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ir prokurorės skundo motyvų galima padaryti išvadą, kad apgaulė pasireiškė tuo, jog nukentėjusiesiems buvo pateikta neteisinga informacija apie gyvenimo ir darbo sąlygas bei darbo užmokestį – visiems buvo žadamas legalus darbas, geras darbo užmokestis, apgyvendinimas. Tokie pažadai lėmė žmonių apsisprendimą išvykti iš Lietuvos. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija konstatavo, kad tokie motyvai yra nepagrįsti, ir pritarė apeliacinės instancijos teismo išvadai, jog nei darbo pobūdis, nei nukentėjusiesiems žadėtas darbo užmokesčio dydis, kuris ir buvo esminis kriterijus jų apsisprendimui vykti dirbti į Jungtinę Karalystę, iš esmės nesiskyrė nuo to, kurį jiems J. H. J. ir D. J. H. mokėjo už vištų gaudymą. Byloje nustatyta, kad darbo ir gyvenimo sąlygomis nukentėjusieji nelabai domėjosi, o tie, kuriems tos sąlygos netiko, tiesiog išėjo iš darbo. Visos šios aplinkybės, išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, patvirtina, kad šioje byloje apgaulė, kaip prekybos žmonėmis požymis, nebuvo nustatyta.

Be to, išplėstinė septynių teisėjų kolegija pažymėjo, kad prekyba žmonėmis yra priskiriama nusikaltimams asmens laisvei ir veika gali būti kvalifikuojama kaip BK 147 straipsnyje nurodytas nusikaltimas tik nustačius, jog buvo pažeista žmogaus laisvė. Todėl akivaizdu, kad yra svarbu nustatyti atitinkamo poveikio faktą nukentėjusiajam, siekiant suvaržyti jo laisvę. Laisvė gali būti suprantama ne tik kaip fizinė žmogaus laisvė (galimybė daryti kūno judesius, judėti erdvėje, pasirinkti buvimo vietą), bet ir kaip jo valios laisvė (gebėjimas nuspręsti ir veikti savarankiškai, galimybė pasirinkti savo elgesio variantą, rinktis iš keleto apsisprendimo ir veikimo alternatyvų ir pan.). Pažeisti kito žmogaus valios laisvę reiškia atimti galimybę pačiam pasirinkti elgesio variantą arba priversti jį elgtis taip, kaip nori kaltininkas. Kai kurios alternatyvios prekybos žmonėmis veikos (sandoriai) pačios savaime yra susijusios su laisvės varžymu (pvz., laikymas nelaisvėje žmogaus), likusios veikos (išskyrus verbavimą) duoda užuominą į tai, kad žmogaus laisvė yra suvaržyta, nes nesuvaržius laisvės žmogaus pirkimas, pardavimas ir kiti nurodyti veiksmai sunkiai įgyvendinami. Tam tikrais atvejais laisvės suvaržymus gali lemti ne pati veika (sandoris), o poveikio būdas (pvz., pasinaudojimas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, fizinio smurto naudojimas). Tačiau verbavimo atveju laisvės varžymo nustatymas reikalauja atskiro ir detalesnio pagrindimo. Ypač tada, kai verbuojant žmogų poveikis yra daromas naudojant apgaulę, o išnaudojimo tikslas yra susijęs su darbiniais santykiais.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija nurodė, kad atlyginimas už darbą ir jo dydis dažniausiai yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys žmogaus apsisprendimą dirbti kažkokį konkretų darbą. Tačiau ne bet koks žmogaus suklaidinimas dėl žadamo mokėti atlyginimo dydžio, darbo pobūdžio ar kitų sąlygų, lėmusių žmogaus apsisprendimą sutikti su siūlomu darbu, gali būti vertinamas kaip prekybos žmonėmis požymis. Priešingu atveju bet kokie teisės pažeidimai darbo santykių srityje ar bet kokia apgaulė, tarp jų ir susijusi su darbo sąlygomis ar žadamo atlyginimo dydžiu, gali būti nepagrįstai vertinama kaip prekyba žmonėmis. Dėl to aptariamais atvejais tam, kad veika būtų kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis, būtina nustatyti, jog verbavimu ir apgaule buvo siekiama taip palenkti ar suvaržyti aukos laisvę, kad ši fiziškai arba dėl palaužtos valios pakliūtų kaltininko įtakon, būtų kontroliuojama, negalėtų pasirinkti kitokio elgesio varianto, kaip tik paklusti kaltininko valiai būti išnaudojami. Tokios aplinkybės šioje byloje nebuvo nustatytos. Bylos duomenys patvirtino, kad nukentėjusieji galėjo laisvai pasirinkti savo elgesio variantą, bet kada galėjo išeiti iš darbo ir nedirbti, kai kurie atvykę iš viso nepradėjo dirbti, kiti ne kartą buvo grįžę į Lietuvą atostogauti, tačiau po to vėl grįžo dirbti į tą pačią vietą.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, išplėstinė septynių teisėjų kolegija sprendė, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, jog išteisintųjų veiksmuose nėra nusikaltimo, nurodyto BK 147 straipsnio 2 dalyje, sudėties objektyviosios ir subjektyviosios pusės požymių.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-104-719/2021

BK 167, 181 straipsnių taikymas

Dėl BK 167 ir 181 straipsniuose nurodytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo idealiąja sutaptimi

Aptariamoje baudžiamojoje byloje nuteistieji kasaciniuose skunduose teigė, kad abiejų instancijų teismai padarė klaidą, vienos nusikalstamos veikos (duomenų apie privatų asmens gyvenimą rinkimo) požymius aiškindami kaip sudarančius kitos nusikalstamos veikos (turto prievartavimo) požymius.

Teisėjų kolegija nurodė, kad idealiąja nusikalstamų veikų sutaptimi laikomi tokie atvejai, kai asmuo viena veika (veikimu arba neveikimu) padaro du ar daugiau nusikalstamų veikų, nurodytų skirtinguose BK specialiosios dalies straipsniuose. Idealiąja sutaptis reiškia, kad kaltininkas iš esmės padaro vieną veiką, kuri tik dėl teisinio reguliavimo specifikos kvalifikuojama pagal kelis BK straipsnius. Tai reiškia, kad išsamus bendrą veiką sudarančių faktų teisinis įvertinimas neišvengiamai reikalauja taikyti daugiau negu vieną, t. y. dvi ar daugiau nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėčių, iš kurių kiekviena turi skirtingą, savarankišką raišką baudžiamojo įstatymo tekste. Nusikalstamų veikų sutaptį galima laikyti idealiąja ir tuo atveju, jei, įgyvendinant bendrą sumanymą, padaromos kelios skirtinguose BK straipsniuose nustatytos nusikalstamos veikos, kurios iš esmės yra neatskiriamos (būtinės) viso kaltininko sumanymo įgyvendinimo dalys, šios veikos padaromos viena po kitos, per sumanymui įgyvendinti būtiną laiko tarpą. Teismas šią idealiąją nusikalstamų veikų sutaptį gali konstatuoti atsižvelgdamas į byloje nustatytą aplinkybių visumą. Konkrečiu atveju nustačius, kad yra būtent idealiąja nusikalstamų veikų sutaptis, už kiekvieną šių veikų paskirtos bausmės subendrinamos apėmimo būdu (BK 63 straipsnio 5 dalies 1 punkte).

Šioje byloje teismai konstatavo, kad neteisėtas duomenų apie privatų gyvenimą rinkimas ir turto prievartavimas buvo padaryti idealiąja sutaptimi. Palyginęs neteisėto duomenų apie privatų asmens gyvenimą rinkimo (BK 167 straipsnio 1 dalis) ir turto prievartavimo (BK 181 straipsnis) požymius, kasacinis teismas padarė išvadą, jog turto prievartavimo sudėtis neapima neteisėto informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo, todėl, nustačius visus šių nusikalstamų veikų požymius, asmens veikos kvalifikuojamos kaip idealiąja sutaptis. Kita vertus, teisėjų kolegijos vertinimu, jei kaltininkas nerenka, o tik panaudoja informaciją apie privatų asmens gyvenimą, kurios paskleidimas nepageidaujamas, prievartaudamas nukentėjusiojo turtą, tokie jo veiksmai galėtų būti kvalifikuojami tik pagal BK 181 straipsnį.

Teisėjų kolegija nurodė, kad šioje byloje nuteistieji neteisėtai, pakankamai ilgą laiką, naudodamiesi techninėmis priemonėmis rinko apie nukentėjusįjį informaciją, kurios pobūdis ir kiekis sudarė prielaidas nuteistiesiems įvykdyti kitą, savarankišką nusikalstamą veiką – turto prievartavimą, t. y. grasinant paskelbti kompromituojančią nukentėjusįjį informaciją neturint teisėto pagrindo vertė nukentėjusįjį perduoti turtą.

Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, kasacinis teismas padarė išvadą, kad baudžiamasis įstatymas (BK 167 straipsnio 1 dalis ir 181 straipsnio 3 dalis) nuteistųjų padarytomis nusikalstamoms veikoms pritaikytas tinkamai, šios nusikalstamos veikos tinkamai kvalifikuotos kaip sudarančios idealiąją tęstinių nusikalstamų veikų sutaptį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-976/2021

BK 211 straipsnio taikymas

Dėl asmens veiksmų atskleidžiant komercinę paslaptį vertinimo kaip nusikalstamos veikos BK 211 straipsnio prasme

Aptariamoje byloje asmuo ginčijo jo nuteisimą pagal BK 211 straipsnį už komercinės paslapties atskleidimą.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad pagal BK 211 straipsnį baudžiamoji atsakomybė asmeniui gali kilti tik tuo atveju, kai, neteisėtai atskleidus komercinę paslaptį, padaroma didelė turtinė žala komercinės paslapties savininkui. Tam, kad informacija būtų laikoma komercine paslaptimi, ji turi atitikti tam tikrus požymius: 1) turi būti slapta (nevieša); 2) turi turėti tikrą ar potencialią komercinę (gamybinę) vertę dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys ir ji negali būti laisvai prieinama; 3) turi būti slapta dėl jos savininko ar kito asmens, kuriam savininkas ją yra patikėjęs, protingų pastangų išsaugoti jos slaptumą. Komercinė paslaptis turi suteikti jos turėtojui konkurencinį pranašumą – tam tikrą verslo pranašumą, gamybinį pranašumą, finansinę naudą ir pan. Protingomis pastangomis išsaugoti informacijos slaptumą kasacinės instancijos teismo praktikoje pripažįstamos papildomos sutarčių nuostatos, įtvirtinančios konfidencialumo pareigą. Dėl to netgi visus kitus požymius atitinkanti informacija gali būti nepripažinta komercine paslaptimi, jeigu ūkio subjektas nebuvo sudaręs su darbuotoju, atskleidusiu šias paslaptis, susitarimo dėl konfidencialios informacijos apsaugos. Informacija, kurią bendrovė laiko komercine paslaptimi, turi būti slapta, labai svarbi ir identifikuojama.

Teisėjų kolegija nurodė, kad kasatoriaus tretiesiems asmenims (konkurentams) atskleista informacija apie UAB „V“ klientus, vykdomų pervežimų maršrutus, krovinių vežėjus, siuntėjus ir gavėjus, ekspedijavimo kainas neabejotinai atitinka komercinės paslapties požymius. Žinodamas šią informaciją verslo subjektas įgyja konkurencinį pranašumą prieš savo konkurentus, gali tikslingai orientuoti verslo strategiją, pateikti geresnius pasiūlymus nei konkurentai ir kt. Apeliacinės instancijos teismas išsamiai motyvavo išvadą, kad nuteistojo tretiesiems asmenims atskleista informacija atitinka komercinės paslapties požymius, ir išdėstė motyvus, kuo atskleista informacija yra vertinga. Žalos įmonei (UAB „V“) padarymo faktas kasaciniam teismui taip pat nekėlė abejonų, nors kasatorius kvestionavo konkretų jos dydį.

Kasaciniame skunde buvo akcentuojamas tarp UAB „V“ ir nuteistojo kilusio ginčo civilinis pobūdis bei tai, kad baudžiamoji atsakomybė šiuo atveju yra taikoma pažeidžiant jos kaip *ultima ratio* (*kraštutinės priemonės*) pobūdį. Teisėjų kolegija, nesutikdama su tokiais kasatoriaus argumentais, nurodė, kad už pažeidimus, susijusius su bendrovės komercinių paslapčių apsauga, nustatytos įvairios teisinės atsakomybės rūšys – drausminė, civilinė, administracinė, baudžiamoji. Šios atsakomybės rūšys skiriasi viena nuo kitos atsakomybės taikymo pagrindais, poveikio priemonėmis, padariniais, atsakomybės subjektais ir kitais atsakomybės taikymo aspektais. Paprastai bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais patirtai žalai kompensuoti taikoma civilinė atsakomybė, ir tik esant dideliame veikos pavojingumui, pasiekiančiam nusikalstamos veikos ribas, teisės ginamos baudžiamosios teisės priemonėmis. Dėl nuteistojo veiksmų UAB „V“ patyrė didelę turtinę žalą. Apeliacinės instancijos teismas būtent padarytos žalos dydžiu pagrindė nuteistojo veikos nusikalstamą pobūdį. Teisėjų kolegija, pritardama apeliacinės instancijos teismo išvadai, taip pat pažymėjo, kad atibojant baudžiamosios ir civilinės (ar drausminės, tarnybinės) atsakomybės taikymą komercinės paslapties atskleidimo atvejais reikšmingas yra ne tik žalos dydis, bet ir kaltininko veikimo mechanizmas, bendras nagrinėjamos situacijos kontekstas bei asmens valios kryptingumas (jo tyčia). BK 211 straipsnyje nurodyta nusikalstama veika gali būti padaroma tik tyčia, o civilinio pobūdžio atsakomybė nėra siejama su kaltininko tyčia tokia apimtimi, kaip ji apibrėžta BK 15 straipsnyje. Be kita ko, civilinio pobūdžio ginčiuose ir baudžiamosiose bylose skiriasi įrodinėjimo standartas ir asmuo gali būti nepadaręs nusikalstamos veikos, tačiau pripažintas atsakingu už žalos padarymą civilinio proceso tvarka. Teisėjų kolegija sutiko su kasacinio skundo teiginiu, kad tarp šalių kilęs ginčas gali būti sprendžiamas ir civilinio proceso tvarka, tačiau nurodė, jog ši aplinkybė negali būti suabsoliutinama. Vien tai, kad kaltininko neteisėtais veiksmais padaryta žala gali būti atlyginta ar pašalinta (pvz., gražinus pavogtą daiktą), nepanaikina nusikalstamos veikos padarymo fakto.

Kasacinio teismo vertinimu, sprendžiant dėl asmens veiksmų atskleidžiant komercinę paslaptį vertinimo kaip nusikalstamos veikos BK 211 straipsnio prasme svarbus valinis kaltininko veikos momentas. Asmuo turi suprasti, kad informacija, kuria jis disponuoja, yra komercinė paslaptis, ir norėti ją atskleisti (suprasti, kad ją atskleidžia). Šioje byloje nebuvo nustatyta, kokių motyvų paskatintas ir kokių tikslų (pvz., gauti sutartą atlygį) turėdamas veikė nuteistasis. Kasaciniame skunde

teigiama, kad nuteistasis negalėjo suprasti, jog dirba su tarnybinę paslaptį sudarančia informacija, kokia tai informacija ir pan. Šias aplinkybes kasatorius grindė tuo, kad nė vienas iš įmonės dokumentų, kuriuose įtvirtinti susitarimai dėl komercinės paslapties neatskleidimo, jos turinio ir pan., nebuvo išverstas į nuteistajam suprantamą prancūzų ar gimtąją berberų kalbą. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad visi reikšmingi dokumentai nuteistajam buvo pateikti ir anglų kalba, o šis juos patvirtino savo parašu. Kasacinis teismas nurodė, kad kasatorius susirašinėdavo, be kita ko, ir anglų kalba. Apklausias pirmosios instancijos teismo posėdyje nuteistasis parodė, kad angliškai supranta ir geba bendrauti, tačiau sudėtingų teisinių terminų jis nesupranta. Vis dėlto apeliacinės instancijos teismas, remdamasis visuma byloje surinktų įrodymų, konstatavo, kad nuteistasis laisvai bendravo (tiek suprato, tiek kalbėjo) anglų kalba, todėl ir jo bei darbdavės susitarimų turinys jam buvo suprantamas. Teisėjų kolegija pritarė šiai apeliacinės instancijos teismo išvadai ir pažymėjo, kad kasatorius darbiniais klausimais bendravo anglų kalba, nereiškė pretenzijų dėl tariamai nesupranto dokumentų teksto.

Taigi kasacinis teismas konstatavo, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tinkamai nustatė nusikalstamos veikos požymius nuteistojo veiksmuose. Byloje esantys įrodymai patvirtina, kad kasatorius žinojo, kokia informacija jis disponuoja ir kokią reikšmę ji turi verslo santykiuose, suprato jos, kaip komercinės paslapties, pobūdį, sąmoningai ją atskleidė konkuruojančiai įmonei ir taip padarė didelę žalą savo darbdavei. Kasacinio skundo argumentus, kad teismai dirbtinai kriminalizavo civilinio (darbinio) pobūdžio santykius, teisėjų kolegija pripažino nepagrįstais, nes nuteistojo veiksmai akivaizdžiai peržengė privatinės teisės ginamų santykių ribas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205-719/2021

2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymo taikymas

BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punkto pažeidimas

Dėl baudžiamojo proceso nutraukimo, kai nustatoma, kad mirusio asmens nusikalstama veika gali būti perkvalifikuota

Šioje baudžiamojoje byloje kasatoriai savo skunduose teigė, kad apeliacinės instancijos teismas, išteisindamas E. M., kuris apeliacinio proceso metu mirė, o ne nutraukdamas procesą, pažeidė BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punktą.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija nurodė, kad BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punkte yra nustatyta viena iš aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas yra negalimas, – mirusiajam baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas, išskyrus tuos atvejus, kai byla reikalinga mirusiajam reabilituoti arba kitų asmenų bylai atnaujinti dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių. Ši aplinkybė yra viena iš baudžiamojo proceso bendrųjų nuostatų, taikomų ir apeliaciniame procese. Šiame kontekste kasacinis teismas pažymėjo, kad draudimas tęsti procesą nurodytu pagrindu nėra ir negali būti siejamas su galimybe apskūsti priimtą sprendimą ir jį nagrinėti apeliacine ar kasacine tvarka. Kartu išplėstinė septynių teisėjų kolegija nurodė, kad Konstitucinis Teismas 2008 m. sausio 24 d. nutarime yra išaiškinęs, kad pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimo instituto paskirtis yra ne tik teisinė atsakomybėn patraukto asmens (nuteistojo) teisių, bet ir kitų asmenų, *inter alia (be kita ko)*, nukentėjusiojo, teisių ir teisėtų interesų, taip pat viešojo intereso, valstybės teisinės tvarkos gynimas ir apsauga. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) taip pat yra konstatavęs, kad teisė kreiptis į teismą turi būti „praktiška ir veiksminga“ ir negali būti tik „teorinė ar iliuzinė“. Kad asmens turima teisė kreiptis į teismą būtų veiksminga, jis turi turėti aiškias ir praktines galimybes ginčyti bet kokią aktą, kuris pažeidžia jo teises.

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje pirmosios instancijos teismas nuosprendžiu E. M. buvo pripažinęs kaltu. Šį nuosprendį E. M. apskundė apeliacine tvarka, tačiau mirė apeliacinio proceso metu. Kadangi apeliaciniame skunde buvo ginčijama nuteistojo kaltė, apeliacinės instancijos teismas, tęsdamas procesą, išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, BPK reikalavimų nepažeidė,

pasisakė dėl apeliacinio skundo motyvų, užtikrindamas tiek apeliacinio proceso paskirtį, tiek teisingumo principo įgyvendinimą byloje.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad BPK tiesiogiai nereglamentuoja, koks turėtų būti priimamas sprendimas, tęsiant procesą, kai byla reikalinga mirusiajam reabilituoti. Anot išplėstinės teisėjų kolegijos, sistemiškai aiškinant BPK normas, darytina išvada, kad tokiais atvejais gali būti priimamas tiek išteisinamasis nuosprendis (reabilituojantis pagrindas), tiek ir sprendimas nutraukti procesą mirusiajam (nereabilituojantis pagrindas). Šiame kontekste išplėstinė septynių teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnį taip pat negarantuojama teisė į konkrečią baudžiamojo proceso baigtį, taigi ir į formalų kaltinimų pagrįstumo patvirtinimą ar išteisinimą po kaltinimų pareiškimo. Ta pati nuostata pakartota daugelyje EŽTT sprendimų dėl įvairių procesinių situacijų, be kita ko, ir tuo atveju, kai procesas dėl formalių kliūčių jį tęsti nutraukiamas nepaisant to, kad paskutinis jame priimtas sprendimas buvo išteisinamasis nuosprendis. Be to, pagal EŽTT praktiką, asmuo paprastai negali teigti esąs teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, nustatytos pagal Konvencijos 6 straipsnį, pažeidimo auka baudžiamajame procese, kuriame jis buvo išteisintas arba procesas buvo nutrauktas. Kasacinio teismo praktikoje taip pat pažymima, kad BPK 3 straipsnis nereglamentuoja baudžiamojo proceso nutraukimo formos, kuri nėra bendroji baudžiamojo proceso nuostata, o priklauso nuo proceso stadijos. Tačiau sprendimas, kuriuo užbaigiamas procesas, turi būti priimtas užtikrinant visas įmanomas procesines teises ir nepažeidžiant nekaltumo prezumpcijos principo.

Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, pagrįstai konstatavęs, kad išteisintųjų veiksmuose nėra nusikaltimo, nurodyto BK 147 straipsnio 2 dalyje, sudėties požymių, apeliacinės instancijos teismas pasisakė, kad E. M. veiksmai galėtų būti vertinami kaip pakankami išvadai apie išnaudojimą priverstiniam darbui (BK 147¹ straipsnis). Kasacinis teismas nurodė, kad BPK 256 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teismas tais atvejais, kai yra pagrindas manyti, jog kaltinime nurodyta veika gali būti perkvalifikuota, apie šią galimybę nedelsdamas praneša nagrinėjimo teisme dalyviams. Tačiau apžvelgiamoje byloje atsižvelgiant į tai, kad E. M. mirė, net ir matydamas galimybę bei poreikį keisti kaltinime nurodytos veikos esmines faktines aplinkybes ir veikos kvalifikavimą, teismas to padaryti negalėjo. Taigi, apeliacinės instancijos teismas nustatė tokią situaciją, kai faktinės bylos aplinkybės sudaro prielaidas manyti, kad galimai buvo padaryta kitokia nusikalstama veika, tačiau tai gali būti nustatyta tik tęsiant procesą, kuris šioje byloje negalimas, nes E. M. mirė. Anot išplėstinės septynių teisėjų kolegijos, apeliacinės instancijos teismas, iš esmės nustatęs, jog procesas mirusiajam negali būti tęsiamas, tačiau priimdamas išteisinamąjį nuosprendį, o ne nutraukdamas procesą, padarė BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punkto ir 327 straipsnio 1 dalies pažeidimus. Kadangi asmens išteisinimo ir proceso nutraukimo pagrindai yra skirtingi, galintys sukelti skirtingas pasekmes, išplėstinė septynių teisėjų kolegija konstatavo, kad tokie pažeidimai yra esminiai.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, išplėstinė septynių teisėjų kolegija panaikino nuosprendžio dalį dėl E. M. išteisinimo pagal BK 147 straipsnio 2 dalį, kaip nepadariusį veikos, turinčios šio nusikaltimo požymių, ir dėl šios bylos dalies baudžiamąjį procesą nutraukė E. M. mirus (BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punktą).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-104-719/2021

BPK 9 straipsnio nuostatų laikymasis

Dėl proceso viešumo

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje kasaciniuose skunduose nuteistieji, be kita ko, teigė, kad teismai, nepagrįstai nutarę baudžiamąją bylą nagrinėti neviešai, iš esmės pažeidė BPK 9 straipsnio reikalavimus.

Teisėjų kolegija nurodė, kad pagal BPK 9 straipsnio 3 dalį teisme leidžiama neviešai nagrinėti bylas dėl nusikalstamų veikų, kuriomis kaltinami arba dėl kurių yra pripažinti nukentėjusiais nepilnamečiai asmenys, nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio

apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui bylas, taip pat kitas bylas, kai siekiama užkirsti kelią paskelbti žinias apie privatų proceso dalyvių gyvenimą arba kai tai būtina siekiant užtikrinti nukentėjusiojo specialius apsaugos poreikius, taip pat kai apklausiamas liudytojas ar nukentėjusysis, kuriems taikomas anonimiškumas.

Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismo sprendimas dėl neviešo teismo posėdžio, remiantis BPK 9 straipsnio 3 dalyje nurodytais pagrindais, yra diskrecinio pobūdžio – teismas neprivalo visais šioje normoje nurodytais atvejais nagrinėti bylą (jos dalį) neviešuose posėdžiuose. Tai reiškia, kad, visų pirma, priimdamas sprendimą visą ar dalį bylos nagrinėti neviešai, teismas turi spręsti, kuri iš byloje konkuruojančių konstitucinių vertybių – kaltinamojo teisė į viešą teismą ar nukentėjusiojo (kito proceso dalyvio) teisė į privataus gyvenimo apsaugą – pripažįstama verta didesnės apsaugos konkrečiu atveju; antra, klausimas dėl neviešo bylos nagrinėjimo gali būti sprendžiamas įvairiose proceso stadijose; trečia, sprendimą nagrinėti bylą neviešai gali priimti teismas *ex officio (pagal pareigas)*, taip pat išnagrinėjęs proceso dalyvio prašymą.

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje abu kaltinamieji buvo kaltinami padarę nusikalstamas veikas, susijusias su nukentėjusiojo teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimais, t. y. neteisėtu informacijos, kurios atskleidimas nepageidautinas, apie asmens privatų gyvenimą rinkimu (BK 167 straipsnio 1 dalis) bei reikalavimais, kad nukentėjusysis mokėtų pinigus už tokios informacijos, kuri gali sukompromituoti nukentėjusį ir sumenkinti jo kaip (*duomenys neskelbtini*) reputaciją, neatskleidimą ir tos informacijos sunaikinimą (BK 181 straipsnio 3 dalis). Byloje nagrinėjant kaltinimų pagrįstumą buvo būtina vertinti ir kaltinamųjų surinktą apie nukentėjusiojo privatų gyvenimą informaciją, įskaitant ir garso bei vaizdo įrašus, padarytus, be kita ko, ir intymiose situacijose. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas, tenkindamas nukentėjusiojo atstovo prašymą ir pripažindamas, kad šiuo konkrečiu atveju nukentėjusiojo privataus gyvenimo apsauga bus užtikrinta nagrinėjant bylą neviešai, priėmė pagrįstą sprendimą. Nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, teismas, įvertinęs apeliacinių skundų apimtį, proceso dalyvių pozicijas, taip pat pagrįstai, anot teisėjų kolegijos, tenkino nukentėjusiojo atstovo prašymą nagrinėti bylą neviešame teismo posėdyje.

Kasaciniuose skunduose nuteistieji nurodė, kad nukentėjusysis dėl savo einamų pareigų, žinomumo visuomenėje, ketinimų dalyvauti politikoje yra laikytinas viešu asmeniu, taip pat pats apie bylą davė interviu žiniasklaidai, taigi byla negalėjo būti nagrinėjama uždaruose posėdžiuose. Atsakydama į šiuos kasacinių skundų argumentus teisėjų kolegija pažymėjo, kad viešam asmeniui, taip kaip jis suprantamas teismų praktikoje, taikytini standartai gali skirtis nuo neviešų asmenų. Kartu teisėjų kolegija taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad šioje byloje nagrinėjami kaltinimai ir buvo susiję su tuo, kad neteisėti turiniai reikalavimai nukentėjusiajam buvo siejami su grasinimu paviešinti jį kompromituojančią informaciją. Dėl to, teisėjų kolegijos vertinimu, tai, kad pats nukentėjusysis atskleidžia kai kurias bylos detales žiniasklaidai, nereiškia, jog teismas gali nevertinti procesinio prašymo (ar privalo jo netenkinti), kuriame, remiantis įstatyme nurodytu neviešo teismo nagrinėjimo pagrindu, prašoma neviešo bylos nagrinėjimo.

Aptariamose bylose kontekste kasacinis teismas taip pat pabrėžė, kad tai, jog sprendimą bylą nagrinėti neviešame teismo posėdyje pirmosios instancijos teismas priėmė ne perduodamas ją nagrinėti teisiama jame posėdyje, o vėliau, gavęs nukentėjusiojo atstovo prašymą, nelemia tokio sprendimo neteisėtumo. Teisėjų kolegijos vertinimu, teismas turėjo teisę, o ne pareigą nagrinėti bylą neviešai. Taigi, įvertinęs nukentėjusiojo atstovo prašyme išdėstytas aplinkybes, pagrindžiančias BPK 9 straipsnio 3 dalyje nurodyto neviešo teismo proceso pagrindo buvimą, išklauses proceso dalyvių nuomones ir nustatęs nukentėjusiojo privataus gyvenimo apsaugos poreikį, teismas pagrįstai nusprendė bylą nagrinėti neviešai. Tokiu atveju BPK nenustato reikalavimo spręsti dėl neviešo bylos nagrinėjimo tik paaiškėjus (atsiradus) naujoms aplinkybėms.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija sprendė, kad teismai, išnagrinėję bylą neviešai, kad tiriant įrodymus teisme nebūtų paskleista kaltinamųjų ilgą laiką sekant nukentėjusį surinkta informacija apie jo privatų gyvenimą, teisėtai, pagrįstai ir proporcingai apribojo kaltinamųjų teisę į viešą teismo procesą.

BPK 115 straipsnio nuostatų taikymas

Dėl kriterijų, į kuriuos būtina atsižvelgti nustatant neturtinės žalos dydį

Šioje baudžiamojoje byloje kasatoriai nesutiko su apeliacinės instancijos teismo sprendimu sumažinti pirmosios instancijos teismo nukentėjusiesiems priteistas pinigų sumas neturtinei žalai atlyginti ir teigė, kad apeliacinės instancijos teismas tokiu sprendimu pažeidė CK 6.250 straipsnyje nustatytas taisykles, nesilaikė bendrųjų teisingumo, protingumo, sąžiningumo principų, priteistos pinigų sumos yra gerokai mažesnės už panašaus pobūdžio bylose nukentėjusiesiems priteisiamas pinigų sumas neturtinei žalai atlyginti.

Pirmiausia kasacinis teismas pažymėjo, kad neturtinės žalos dydis yra daugiau fakto, o ne teisės klausimas, todėl tai yra sritis, kurioje savo kompetenciją įgyvendina pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai. Pagal BPK 376 straipsnio 1 dalį kasacinės instancijos teismas gali nagrinėti šį klausimą tik teisės taikymo aspektu, t. y. privalo patikrinti, ar teismai, spręsdami klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, tinkamai vadovavosi įstatymų normomis, reglamentuojančiomis neturtinės žalos dydžio nustatymą, ir aktualia teismų praktika šiuo klausimu.

Antra, kasacinis teismas nurodė, kad nusikalstama veika padarytos neturtinės žalos dydis nustatomas vadovaujantis CK nuostatomis pagal konkrečioje situacijoje nustatytų teisiškai reikšmingų kriterijų visumą. Pagal CK 6.250 straipsnio 1 dalį neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Teismas, įvertindamas neturtinę žalą pinigais, nustatydamas jos dydį, atsižvelgia į visas reikšmingas bylos aplinkybes, žalos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, taip pat vadovaujasi sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijais (CK 6.250 straipsnio 2 dalis). Neturtinės žalos apskaičiavimo kriterijų sąrašas nėra baigtinis, todėl teismas privalo atsižvelgti ir į kitas reikšmingas faktines bylos aplinkybes, mažinančias ar didinančias atlygintiną neturtinę žalą. Šiame kontekste teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais. Teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą.

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje dėl eismo įvykio nukentėjusiosios N. S., A. E., K. B. ir D. B. neteko sesers, nukentėjusioji I. E. – dukters, o nukentėjusysis V. P. – sutuoktinės. Teisėjų kolegijos vertinimu, apeliacinės instancijos teismo nutartyje nekvestionuojama pirmosios instancijos teismo išvada, kad nukentėjusiuosius su žuvusiaja siejo glaudūs ryšiai, dėl jos mirties jie patyrė itin neigiamas emocijas, stiprius dvasinius išgyvenimus. Tačiau apeliacinės instancijos teismas šias ir kitas reikšmingas neturtinės žalos dydžiui nustatyti aplinkybes analizavo ir įvertino visapusiškiau nei pirmosios instancijos teismas, atsižvelgdamas ne tik į nukentėjusiųjų interesus, bet ir į pagrįstus nuteistosios interesus, vertindamas visų šių aplinkybių visumą ir neišskirdamas nė vienos iš jų. Priimdamas sprendimą sumažinti pirmosios instancijos teismo nukentėjusiesiems priteistas pinigų sumas neturtinei žalai atlyginti, apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad savo neatsargiais veiksmais nuteistoji nesiekė tokių sunkių ir neatitaisomų padarinių – kitų asmenų mirties – ir su tuo susijusių pasekmių – nukentėjusiųjų dvasinių išgyvenimų, sukrėtimo. Teismas taip pat atsižvelgė į tai, kad nuteistosios turtinė padėtis yra sunki, ji augina tris vaikus, iš kurių du yra mažamečiai, jos vyras yra darbingas tik 40 proc. Teisėjų kolegija pritarė apeliacinės instancijos teismo pozicijai, kad nustatant neturtinės žalos dydį būtina siekti, kad žalą padaręs asmuo realiai galėtų ją atlyginti ir būtų suinteresuotas tai padaryti kiek įmanoma greičiau, todėl situacija, kai nuteistoji turėtų per itin ilgą

laikotarpį net devyniems šioje byloje nukentėjusiais pripažintiems asmenims sumokėti priteistas nepagrįstai didelės pinigų sumas neturtinei žalai atlyginti, negali būti laikoma teisinga.

Kasaciniuose skunduose taip pat buvo teigiama, kad nustatydamas nukentėjusiesiems padarytos neturtinės žalos dydžius apeliacinės instancijos teismas nesilaikė tokio pat ar panašaus pobūdžio bylose teismų suformuotos praktikos.

Atsakydama į šiuos kasacinių skundų argumentus, teisėjų kolegija pažymėjo, kad teismų praktika dėl neturtinės žalos dydžio, suformuota kitose analogiško ar panašaus pobūdžio bylose, yra vienas iš kriterijų, pagal kurį nustatomas neturtinės žalos dydis, todėl teismai, spręsdami dėl neturtinės žalos dydžio, paprastai turi atsižvelgti ir į analogiško ar panašaus pobūdžio bylose įprastai priteisiamas pinigų sumas. Tačiau, kasacinis teismas pabrėžė ir tai, kad teismų nustatyti žalos dydžiai konkrečiose bylose negali būti laikomi teisine taisykle, nes skirtingose bylose nustatytos neturtinės žalos dydžiui apskaičiuoti reikšmingos aplinkybės dažniausiai nebūna analogiškos. Kartu teisėjų kolegija nurodė, kad teismų praktikoje nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kuriose kaltininkas pažeidė KET reikalavimus, dėl asmens žūties eismo įvykio metu jo artimiesiems priteistinių pinigų sumų neturtinei žalai atlyginti dydžiai svyruoja nuo 2896,20 Eur iki 30 000 Eur. Taigi, kasacinio teismo vertinimu, šioje byloje apeliacinės instancijos teismas, iš nuteistosios neturtinei žalai atlyginti priteisęs žuvusiosios seserims po 3000 Eur, jos motinai – 9000 Eur, o sutuoktiniui – 7000 Eur, nuo formuojamos teismų praktikos nenukrypo.

Atsižvelgdama į aptartas aplinkybes, teisėjų kolegija konstatavo, kad nėra pagrindo daryti išvados, jog apeliacinės instancijos teismas, nuspręsdamas sumažinti pirmosios instancijos teismo nukentėjusiesiems priteistas pinigų sumas neturtinei žalai atlyginti, būtų neįsigilinęs į bylos aplinkybes ir faktus, neteisingai taikęs BPK, CK 6.250 straipsnio nuostatas, nukrypęs nuo suformuotos teismų praktikos.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-191-942/2021

BPK 158 straipsnio 6 dalies nuostatų laikymasis

Dėl galimybės nukentėjusiajam atlikti slaptus tyrimo veiksmus

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje kasatoriai, be kita ko teigė, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas neturėjo teisinio pagrindo leisti nukentėjusiajam veikti neatskleidžiant savo tapatybės, kadangi tokiu būdu buvo esmingai nukrypta nuo šio veiksmo procesinės formos.

Kasacinis teismas, vertindamas šią situaciją pirmiausia pažymėjo tai, kad ypatingais atvejais, kai nėra kitų galimybių nustatyti nusikaltimus darančius asmenis, BPK 158 straipsnyje nustatyta tvarka tyrimą gali atlikti ir asmenys, kurie nėra ikiteisminio tyrimo pareigūnai (BPK 158 straipsnio 6 dalis).

Teisėjų kolegija nurodė, kad apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje nustatyta, jog nukentėjusysis apie prieš jį galimai padarytas nusikalstamas veikas teisėsaugos institucijai pranešė 2017 m. sausio 5 d., nuroydamas, kad vienas iš nuteistųjų – D. Š. – prievartavo turta, iki pranešimo dienos nukentėjusiajam padarė 312 000 Eur dydžio žalą. Be to, nukentėjusysis nurodė manantis, kad D. Š. ir toliau prievartaus jo turta. Vilniaus apygardos prokuratūros 2017 m. sausio 9 d. prašyme dėl BPK 158 straipsnyje nurodytos procesinės prievartos priemonės atlikimo, grindžiant tuo metu kaip liudytojo apklausto nukentėjusiojo parodymais bei remiantis bylos medžiaga, teigiama, kad D. Š. galimai siekia susitikti su nukentėjusiuoju ir iš jo prievartauti pinigus. Prašyme nurodoma, kad siekiant užfiksuoti duomenis apie galimai daromą nusikalstamą veiką tikslinga leisti I. S. atlikti prašyme nurodytus tyrimo veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, faktinis pagrindas leisti vykdyti neviešo pobūdžio priemonės prieš D. Š. buvo, nes byloje buvo informacijos, jog nuteistasis D. Š. susitikimų metu, grasindamas nepageidaujamos informacijos paskleidimu, reiškia neteisėtus turtinius reikalavimus nukentėjusiajam.

Vilniaus miesto apylinkės teismas 2017 m. sausio 9 d. nutartimi prokuroro prašymą patenkino ir leido nukentėjusiajam tris mėnesius atlikti nutartyje nurodytus veiksmus neatskleidžiant savo

tapatybės, t. y. įvykdyti D. Š. ar jo bendrininkų reikalavimus ir susitikimo metu perduoti jiems visus ar dalį reikalaujamų pinigų, taip pat slapta naudoti technines priemones (įrašinėti vaizdą, garsą, fotografuoti), taip pat leisti nukentėjusiajam kontaktuoti visomis ryšio priemonėmis su D. Š. ar jo bendrininkais (kontaktų metu naudoti visų rūšių garso ar vaizdo įrašymo, taip pat fotografavimo priemones), siekiant gauti tyrimui reikšmingų duomenų. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad iš nutarties turinio matyti, jog joje tiksliai įvykdyti visi BPK 158 straipsnio 3 dalyje nurodyti reikalavimai, taip pat laikomasi teismų praktikos, pagal kurią iš teismo nutarties turi būti aiškus tiek faktinis, tiek teisinis pagrindas atlikti veiksma, taip pat gana tiksliai apibrėžtos neviešo pobūdžio veiksmo atlikimo ribos. Nors kasatoriai ypatingai akcentuoja aplinkybę, jog ne ikiteisminio tyrimo pareigūnams, o pačiam nukentėjusiajam buvo leista atlikti slaptą tyrimo veiksma, tačiau, anot teisėjų kolegijos, kad toks leidimas turi ir teisinį (BPK 158 straipsnio 6 dalis), ir nagrinėjamu atveju faktinį pagrindą. Susiklosčiusi faktinė situacija, kai iš nukentėjusiojo jam gerai pažįstamas asmuo jau kurį laiką neteisėtai reikalavo įvairių pinigų sumų, grasindamas paviėšinti nukentėjusįjį kompromituojančią medžiagą (įskaitant vaizdo įrašus), lėmė BPK 158 straipsnio 6 dalyje nurodytos išimties taikymą. Priimti ir įvykdyti neteisėtą turtinį reikalavimą nagrinėjamu atveju galėjo tik pats nukentėjusysis, o ne pareigūnas. Tai, kad nuteistasis D. Š. asmeniškai pažinojo nukentėjusįjį, kasacinio teismo vertinimu, neturi teisinės reikšmės ir nelemia nei veiksmo, nei jo rezultatų neleistinumo. BPK 158 straipsnyje nurodyto veiksmo esmė yra ta, kad asmuo, apie kurio galimai nusikalstamą veika siekiama surinkti daugiau duomenų, nežino, jog pareigūnas ar, kaip šiuo atveju, privatus asmuo veikia valstybės kontroliuojamas (atlieka teismo sankcionuotus veiksmus su pareigūnų žinia ir jiems kontroliuojant), siekdamas nustatyti duomenis apie galimai padarytą ar daromą nusikalstamą veika. Šiame kontekste teisėjų kolegija nurodė, kad iš bylos tyrimo eigos matyti, jog pareigūnai, gavę informacijos iš nukentėjusiojo apie iš jo prievartaujamus pinigus, ėmėsi teisėtų ir faktiniais duomenimis pagrįstų veiksmų, kurių metu būtų išaiškinta nusikalstama veika ir apginti nukentėjusiojo interesai. Nukentėjusysis buvo supažindintas su teisėjo nutartimi, iš procesinės prievartos priemonės vykdymo metu įrašytų pokalbių matyti, kad nukentėjusysis neatliko jokių veiksmų, kurie galėtų būti laikomi provokacija. Teisėjų kolegija pabrėžė taip pat ir tai, kad apžvelgiamoje byloje susiklosčiusi situacija negali būti tapatinama su situacija, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnai, formaliai veikdami pagal BPK 158 straipsnį, inicijuoja „neoficialius“ pokalbius su įtariamaisiais, taip pažeisdami asmens teisę neduoti prieš save parodymų. Teisėsaugos pareigūnai gali apklausti įtariamąjį tik laikydami visių BPK nustatytų reikalavimų, o ne įtvirtindami „neformalias“ apklausas kaip BPK 158 straipsnyje numatytos procesinės prievartos priemonės vykdymą. Paprastai toks pareigūnų veikimas pripažįstamas neteisėtu, o gauti duomenis – neleistiniais.

Kasaciniame skunde kasatoriai taip pat nurodė, kad teismas neturėjo pagrindo sankcionuoti nukentėjusiojo atliktus veiksmus, kadangi pastarasis jau anksčiau, dar nepradėjęs vykdyti slaptų tyrimo veiksmų, pats savo iniciatyva ir turima įrašymo įranga darė slaptus pokalbius su D. Š. įrašus.

Atsakydamas į šiuos argumentus kasacinis teismas, visų pirma, pažymėjo, kad nukentėjusiojo pateikta informacija apie prieš jį padarytą ir vis dar tęsiamą galimai nusikalstamą veika sudarė faktinį pagrindą leisti atlikti būtinas procesines prievartos priemones. Tai taip pat leido daryti išvadą, kad sankcionavus slaptą tyrimo veiksma būtų gauti duomenys apie jau padarytą ar daromą galimai nusikalstamą veika, kurią asmuo daro (tėsia) savo iniciatyva. Antra, teisėjų kolegija nurodė, kad įvertinus teismų praktikoje formuojamą reikalavimą teisėsaugos pareigūnams imtis visų įstatymo leidžiamų priemonių nusikalstamoms veikoms iširti (BPK 2 straipsnis), kaip tik keltų abejonių toks pareigūnų neveikimas, kai, turint informacijos apie galimai vykdomą (tėsiama) turto prievartavimą iš nukentėjusiojo, nebūtų atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai, įskaitant ir neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones, o būtų laukiama paties nukentėjusiojo renkamos (fiksuoamos) informacijos pateikimo pareigūnams. Teisėjų kolegija sutiko su apeliacinės instancijos teismo vertinimu, kad, nukentėjusiajam jau po kreipimosi į teisėsaugos institucijas toliau savo iniciatyva įrašinėjant pokalbius su nuteistuoju, tokie nukentėjusiojo veiksmai galėtų būti vertinami kaip atliekami su pareigūnų žinia, jiems kontroliuojant, tačiau nesikreipus į teisma ir negavus leidimo atlikti neviešo pobūdžio veiksmus. Toks vertinimas, anot teisėjų kolegijos, atitinka teismų praktika, pagal kurią pareigūno inicijuotas privataus asmens pokalbių įrašinėjimas tam, kad jie būtų pateikti

šiai institucijai, vienareikšmiškai vertintinas kaip valstybės institucijos atliekamas duomenų apie nusikalstamą veiką rinkimas; šiuo atveju nesvarbu, kieno įranga tam buvo panaudota, o svarbu, ar tai atliekant buvo laikytasi įstatymu nustatytos tvarkos tokiai informacijai rinkti.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija sprendė, kad neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės, ribojančios privatų nuteistųjų gyvenimą, apžvelgiamoje byloje buvo taikomos nepažeidžiant įstatyme ir teismų praktikoje nustatytų reikalavimų. Jos buvo taikytos pagrįstai, teisėtai ir proporcingai, perteklinius surinktus duomenis sunaikinant ir ribojant nuteistųjų privatų gyvenimą tiek, kiek buvo būtina tokio pobūdžio nusikalstamai veikai iširti. Nuteistiesiems taikytų procesinių prievartos priemonių protokoluose užfiksuoti reikšmingi bylai duomenys pagrįstai pripažinti leistiniais įrodymais.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-976/2021

BPK 158 ir 159 straipsnių nuostatų laikymasis

Dėl duomenų rinkimo ikiteisminio tyrimo metu teisėtumo, įrodymų leistinumo ir provokacijos

Šioje baudžiamojoje byloje nuteistasis kartu su gynėjais kasaciniame skunde, be kita ko, teigė, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai slapta liudytojo R. A. iniciatyva darytų pokalbių, vykusių tarp jo ir nuteistojo, garso įrašus pripažino įrodymais ir jais grindė savo išvadas. Anot kasatorių, tokie garso įrašai padaryti su ikiteisminio tyrimo pareigūnų žinia, bet negavus teismo sankcijos tokiam veiksmui, todėl yra neleistini įrodymai. Be to, kasatorių nuomone, liudytojui R. A. atliekant nesankcionuotus nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus prieš nuteistąjį buvo įvykdyta provokacija.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, atsakydama į šiuos kasacinio skundo argumentus, pirmiausia nurodė, kad tais atvejais, kai duomenis surenka valstybės institucijos ar pareigūnai (ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas, teismas), būtina patikrinti, ar jie gauti įstatyme nustatytu būdu (principas „leidžiama tai, kas nustatyta įstatyme“) ir ar nebuvo pažeista įstatyme nustatyta duomenų gavimo tvarka. Tuo tarpu, kai duomenys, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, surenkami nedalyvaujant ikiteisminio tyrimo institucijoms ar pareigūnams, teismas turi patikrinti, ar šie duomenys gauti tiesiogiai įstatyme neuždraustu būdu (principas „galima tai, kas neuždrausta įstatymo“).

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad pagal 2017 m. rugpjūčio 30 d. R. A. pareikšimą dėl galimo sukčiavimo pagal požymius nusikaltimo, nustatyto BK 182 straipsnio 2 dalyje, 2017 m. rugpjūčio 31 d. pradėtas ikiteisminis tyrimas. Pareiškėjas R. A. buvo apklaustas kaip liudytojas ir ikiteisminio tyrimo tyrėjos nutarimu pripažintas nukentėjusiuoju. Vykstant ikiteisminiam tyrimui R. A. atstovas 2017 m. lapkričio 20 d. ir 2018 m. sausio 3 d. ikiteisminį tyrimą atliekančiai tyrėjai pateikė tarp R. A. ir nuteistojo 2017 m. lapkričio 14 dieną, gruodžio 22, 27 ir 28 dienomis vykusių pokalbių garso įrašus su stenogramomis.

Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad R. A. pokalbius su nuteistuoju įrašinėjo savo iniciatyva su ikiteisminio tyrimo pareigūnų žinia, bet be teismo leidimo ir faktiškai atliko BPK 158 straipsnio 1 ir 6 dalyse savo tapatybės neatskleidžiančius ir BPK 159 straipsnyje nustatytus nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, be to, pokalbiuose R. A. provokavo, todėl pripažino, kad kaltinimui reikšmingas 2017 m. gruodžio 28 d. garso įrašas, nelaikytinas įrodymu.

Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas padarė priešingą išvadą, kad liudytojo R. A. pateikti garso įrašai yra laikytini tinkamais įrodymais, nes: 1) liudytojas savo pokalbius su nuteistuoju įrašė kaip privatus asmuo ir pateikė juos į bylą, norėdamas pagrįsti savąjį nagrinėjamo įvykio versiją; 2) jis veikė kaip nukentėjusysis ir naudojosi BPK 28 straipsnyje išvardytomis nukentėjusiojo teisėmis, be kita ko, ir teise teikti įrodymus; 3) byloje nėra duomenų, patvirtinančių, kad garso įrašus R. A. darė tiesiogiai kontroliuojant ar su teisėsaugos institucijų žinia; 4) R. A. bendravimo su nuteistuoju metu neatliko veiksmų, nustatytų BPK 158 ir 159 straipsniuose.

Taigi, anot išplėstinės septynių teisėjų kolegijos, apžvelgiamoje byloje sprendžiant klausimą dėl ikiteisminio tyrimo metu R. A. darytų garso įrašų (stenogramų) kaip įrodymų leistinumą byloje, svarbu atsakyti į klausimą, ar garso įrašai daryti su ikiteisminio tyrimo pareigūnų žinia ar jiems kontroliuojant.

Atsakydama į šį klausimą teisėjų kolegija, pirmiausia atkreipė dėmesį į tai, kad abiejų instancijų teismai savo išvadas dėl to, ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai žinojo apie liudytojo daromus garso įrašus, grindė liudytojo R. A. parodymais. Kasacinis teismas pažymėjo, kad liudytojo parodymai šiuo klausimu buvo prieštaringi: apklausiamas pirmosios instancijos teisme įrodymų tyrimo metu jis teigė, kad informavo ikiteisminio tyrimo pareigūnus apie slapta daromus pokalbių įrašus, tačiau apklausiamas bylą nagrinėjant apeliacine tvarka jis teigė priešingai – jis su pareigūnais nesikonsultavo dėl garso įrašų darymo, pareigūnai nežinojo, kad jis juos daro. Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis pastaraisiais liudytojo parodymais, nuosprendyje padarė išvadą, kad „byloje nėra duomenų, patvirtinančių, kad šiuos garso įrašus R. A. darė tiesiogiai kontroliuojant ar su teisėsaugos institucijų žinia“. Tačiau, kasacinio teismo vertinimu, apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje nėra pašalinti skirtingu metu duotuose liudytojo parodymuose esantys prieštaravimai, be to, visiškai nėra motyvų dėl pirmosios instancijos teismo priešingos išvados.

Kasacinis teismas nurodė ir tai, kad apeliacinės instancijos teismas neatkreipė dėmesio į aplinkybę, kad R. A. 2017 m. rugpjūčio 30 d. pareiškime pradėti ikiteisminį tyrimą nurodytoms aplinkybėms patvirtinti jo atstovas advokatas L. P. 2017 m. lapkričio 20 d. ikiteisminį tyrimą atliekančiai tyrėjai asmeniškai įteikė tarp R. A. ir nuteistojo 2017 m. lapkričio 14 d. vykusio pokalbio garso įrašą (USB laikmeną) ir stenogramą. Taigi, nuo šių duomenų pateikimo dienos ikiteisminį tyrimą atliekančiai pareigūnei neabejotinai tapo žinoma apie tai, kad nukentėjusysis R. A. ikiteisminio tyrimo atlikimo metu bendrauja su asmeniu, dėl kurio galimai padarytos nusikalstamos veikos yra atliekamas ikiteisminis tyrimas, daro pokalbių garso įrašus, juos teikia tyrimui, tai yra renka tyrimui reikšmingus duomenis.

Šiame kontekste išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad minėtas garso įrašas buvo padarytas tuo laikotarpiu, kai ikiteisminio tyrimo metu ikiteisminio tyrimo teisėjos nutartimi nuo 2017 m. spalio 17 d. vienam mėnesiui buvo sankcionuoti nuteistojo ir R. A. elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas (BPK 154 straipsnio tvarka), kuri, negavus tyrimui reikšmingų duomenų, po mėnesio taikymo nebuvo pratęsta.

Kartu kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad 2017 m. lapkričio 20 d. tyrime gauti garso įrašas (laikmena) ir stenograma BPK nustatyta tvarka nebuvo apžiūrėti. Baudžiamosios bylos medžiagoje taip pat nėra duomenų, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai ar prokuroras po 2017 m. lapkričio 20 d. būtų ėmęsi veiksmų BPK nustatyta tvarka, įskaitant ir neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones, rinkti tyrimui reikšmingus duomenis. Taigi, kasacinio teismo vertinimu, ikiteisminio tyrimo pareigūnų elgesys buvo pasyvus ir iniciatyva rinkti duomenis palikta nukentėjusiajam, pastarajam toliau tęsiant intensyvų bendravimą su galimu įtariamuoju byloje.

Išplėstinė teisėjų kolegija pripažino, kad pareigūnų neveikimas, kai, turint informacijos apie galimai vykdomą (tęsiama) turtinį sukčiavimą nukentėjusiojo atžvilgiu, nėra realiai atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai, įskaitant ir neviešo pobūdžio procesines prievartos priemones, o laukiama paties nukentėjusiojo renkamos (fiksuojamos) informacijos, nėra pateisinamas. Toks pareigūnų neveiklumas netoleruotinas ir dėl to, kad tyrimo atlikimo metu buvo matomas aiškus nukentėjusiojo suinteresuotumas rinkti sau palankius duomenis, siekiant pagrįsti savo pareiškime dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo nurodytus duomenis apie nuteistojo galimai padarytą nusikalstamą veiką, taip pat nukentėjusiojo realiai atliekamų veiksmų neviešas pobūdis ir jo aktyvus elgesys.

Taigi, kasacinio teismo vertinimu, apžvelgiamoje byloje nuo to momento, kai kompetentingiems ikiteisminio tyrimo pareigūnams tapo žinoma apie nukentėjusiojo atliekamą duomenų rinkimą aptariamu būdu asmens teisės į susižinojimo slaptumą ribojimo kontrolė perėjo valstybei (jos kompetentingiems pareigūnams) ir toks ribojimas buvo galimas tik įstatymų nustatyta tvarka, tai reiškia, jog nuo 2017 m. lapkričio 20 d. tyrimui reikšmingi duomenys procese turėjo būti renkami tik BPK nustatyta tvarka.

Išplėstinė teisėjų kolegija padarė išvadą, kad aptarti nukentėjusiojo veiksmai buvo atliekami su pareigūnų žinia, jiems kontroliuojant, tačiau nesikreipus į teismą ir negavus leidimo atlikti neviešo pobūdžio veiksmus (pavyzdžiui, nustatytus BPK 154, 158 ar 160 straipsnyje), tai yra jie gauti nesilaikant įstatymų reikalavimų.

Atsakydama į kasacinio skundo argumentus dėl provokacijos, išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad baudžiamasis procesas turi prasidėti, kai turima informacijos apie asmens galimai daromą nusikalstamą veiką, tačiau proceso veiksmai negali būti atliekami siekiant paskatinti asmenį atlikti BK draudžiamus veiksmus. Taip pradėtas procesas negali baigtis išprovokauto asmens nubaudimu. BPK 2 straipsnyje nustatyta, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų nustatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Ši BPK nuostata aiškiai apibrėžia valstybės subjektų pareigas: proceso veiksmai privalo būti atliekami paaiškėjus nusikalstamos veikos požymiams, tačiau baudžiamojo persekiojimo veiksmai negalimi, norint tokius požymius dirbtinai „sukonstruoti“. Informacija, gauta kaip provokacijos rezultatas, neatitinka BPK 20 straipsnyje nustatytų kriterijų ir negali būti pripažįstama įrodymu. Konstatavus, kad veikos padarymą nulėmė provokacija, baudžiamosios atsakomybės taikymas yra negalimas, nes valstybė negali „sukurti“ nusikaltimų, o po to už juos bausti.

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje pirmosios instancijos teismas patikrino R. A. veiksmus provokacijos aspektu ir nustatė, jog šis nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios buvo itin aktyvus, savo iniciatyva įrašinėjo pokalbius su nuteistuoju ir pateikė juos ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Teismas taip pat įvertino liudytojo pateiktą ir BPK 154 straipsnio tvarka gautą pokalbių turinį ir nustatė, kad R. A., nors pareiškime policijai nurodė, jog yra apgaulės auka ir supranta, kad taikos sutartis negalima, tačiau pokalbių metu derėjosi su nuteistuoju dėl taikos sutarties sudarymo, spaudė jį imtis aktyvių veiksmų – „prispausti“, ką reikia. Toks R. A. skatinimas nuteistajam veikti aktyviai fiksuotas ne viename pokalbyje. Be to, pirmosios instancijos teismas, ištyręs byloje esančius įrodymus, taip pat nustatė, kad panašūs R. A. veiksmai tęsėsi ir laikotarpiu nuo 2018 m. sausio 19 d. iki 2018 m. balandžio 17 d., t. y. po neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės sankcionavimo. Nurodytu laikotarpiu R. A. toliau intensyviai telefonu, elektroninėmis priemonėmis ir gyvai susitikimų metu bendravo su nuteistuoju taip, tarsi pritarė jo planui už 50 000 Eur užmokestį sudaryti taikos sutartį, skatino pastarąjį aktyviai veikti, kad bet kokiomis priemonėmis tokia taikos sutartis būtų sudaryta, tarėsi dėl terminų, nurodė, jog pinigų tam yra, minėjo sumas, perduotas kyšiams, tarėsi su nuteistuoju, kaip elgtis su taikos sutarties sudarymo procesą stabdančiu neįvardytu valdininku – mokėti jam pinigus ar bylinėtis su savivaldybe ir t. t.. Įvertinęs nustatytas aplinkybes pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad R. A. veiksmais nuteistasis buvo provokuojamas nusikalsti.

Apeliacinės instancijos teismas apie pirmosios instancijos teismo nustatytus konkrečius provokavimo veiksmus prieš nuteistąjį nuosprendyje nepasisakė, tik nurodė, kad liudytojo R. A. aktyvus domėjimasis taikos sutarties sudarymu nepatvirtina nuteistojo provokavimo fakto padaryti nusikalstamą veiką. Kasacinis teismas su tokia apeliacinės instancijos teismo išvada nesutiko, ir pažymėjo, kad dalis pirmos instancijos teismo aptartų R. A. veiksmų, kuriais nuteistasis buvo provokuojamas nusikalsti, padaryti realizuojant ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi leistą neviešo pobūdžio procesinę prievartos priemonę, nustatytą BPK 158 straipsnyje. Išplėstinė teisėjų kolegija nurodė, kad Vilniaus miesto ikiteisminio tyrimo teisėjo 2018 m. sausio 10 d. nutartimi dviem mėnesiams buvo leista Vilniaus apskrities VPK KP NNTV 2-ojo skyriaus pareigūnams ir R. A., neatskleidžiant savo tapatybės, nuteistojo atžvilgiu atlikti slaptus veiksmus – techninėmis priemonėmis fiksuoti nuteistojo pokalbius ir kitokį susižinojimą bei veiksmus, daryti garso ir vaizdo įrašus, fotografuoti jo susitikimų su R. A. metu bei kitose nutartyje nurodytose vietose. Taigi, šia nutartimi, išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, R. A. buvo leista atlikti labai konkrečius veiksmus – techninėmis priemonėmis fiksuoti susitikimų su nuteistuoju eigą ir turinį, tačiau nei pareigūnams, nei R. A. nesuteiktas leidimas tokių susitikimų metu atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus BPK 159 straipsnyje nustatyta tvarka.

Išplėstinė teisėjų kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvadomis ir sprendė, kad apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje liudytojas R. A. pažeidė imperatyvią įstatymo nuostatą,

draudžiančią kitą asmenį provokuoti daryti nusikalstamą veiką (BPK 158 straipsnio 4 dalis), taip pat viršijo jam suteikto leidimo veikti slaptai ribas, nes realiai be teisėto leidimo pradėjo atlikinėti ir nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 straipsnis). Be to, R. A. tokius veiksmus nuteistojo atžvilgiu atliko ir po 2018 m. kovo 10 d., kai baigėsi pagal BPK 158 straipsnį suteiktas leidimas atlikti slaptus veiksmus, neatskleidžiant savo tapatybės.

Taigi, atsižvelgdamas į išdėstytus argumentus, kasacinis teismas konstatavo, kad šioje byloje pirmosios instancijos teismas pagrįstai priėmė išteisinamąjį nuosprendį, ir apeliacinės instancijos teismo nuosprendį dėl padarytų esminių BPK pažeidimų panaikino.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-165-648/2021

BPK 179 straipsnio nuostatų laikymasis

Dėl tyrimų veiksmų protokolų turiniui keliamų reikalavimų

Kasaciniuose skunduose kasatoriai, be kita ko, teigė, kad teismai padarė esminį baudžiamojo proceso pažeidimą, pripažindami įrodymais elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo protokoluose, veiksmų neatskleidžiant savo tapatybės protokoluose užfiksuotus duomenis ir remdamiesi jais savo sprendimuose. Kasatoriai akcentavo BPK 179 straipsnyje nustatytą protokolo surašymui keliamų reikalavimų ignoravimą, būtent protokolą surašiusio pareigūno komentarus, pateikiamus protokolo turinyje.

Kasacinis teismas nurodė, kad pagal BPK 179 straipsnį tyrimo veiksmų eiga ir rezultatai turi būti fiksuojami surašant protokolą. Protokolą rašo tyrimo veiksmą atliekantis arba jam padedantis asmuo tyrimo veiksmo metu arba tuojau pat jį pabaigus. Protokole turi būti nurodyta tyrimo veiksmo atlikimo vieta ir laikas (data ir valanda); tyrimo veiksmą atliekantis asmuo ir visi asmenys, kurie dalyvauja ar kurių akivaizdoje tai atliekama; apklaustų asmenų parodymai arba kitų tyrimo veiksmų aprašymas ir rezultatai; asmenų, kurie dalyvavo atliekant tyrimo veiksmą ar kurių akivaizdoje jis atliktas, pareiškimai. Jeigu atliekant tyrimo veiksmą buvo panaudotos techninės priemonės, protokole turi būti nurodytos jų naudojimo sąlygos ir tvarka (BPK 179 straipsnio 2 dalis).

Įvertinęs apžvelgiamoje byloje surašytus elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo protokolus, veiksmų neatskleidžiant savo tapatybės atlikimo protokolus, kasacinis teismas pripažino, kad šie protokolai BPK 179 straipsnyje nustatytus reikalavimus atitinka. Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad protokoluose, kaip teigia kasatoriai, užfiksuoti ir juos surašiusių pareigūnų paaiškinimai, kurių turinys iš esmės yra fiksuotų pokalbių trumpa santrauka arba nuoroda į tai, kokiomis aplinkybėmis vyko pokalbis. Šiame kontekste kasacinis teismas pažymėjo, kad tyrimo veiksmo ar procesinės prievartos priemonės, kurią taikant gaunami reikšmingi duomenys, rezultatus fiksuojančiame protokole turėtų būti tik tyrimo veiksmų aprašymas ir jų rezultatai, tačiau nustatė, kad juose yra ir tyrimo veiksmą atlikusių (ar fiksavusių) pareigūnų įrašai, svarbu nustatyti, kokiais protokole fiksuotais duomenimis rėmėsi bylą nagrinėjantis teismas.

Teisėjų kolegija, įvertinusi tai, kad apžvelgiamoje byloje procesinės prievartos priemonės buvo taikytos pagrįstai ir teisėtai; kad jų rezultatai, t. y. konkretūs asmenų pokalbiai ir jų turinys, kaip to reikalaujama pagal BPK 179 straipsnio 2 dalį, buvo tinkamai išdėstyti protokoluose; kad teismai, grįsdami išvadą dėl faktinių bylos aplinkybių, nesirėmė protokoluose nurodytais juos surašiusio pareigūno paaiškinimais, o rėmėsi išimtinai protokoluose išdėstytu asmenų pokalbių turiniu; taip pat tai, kad, teisme buvo apklausti protokolus surašę ir savo paaiškinimus juose įrašę pareigūnai, padarė išvadą, jog duomenys, užfiksuoti procesinių prievartos priemonių taikymo protokoluose, yra leistini ir jais teismai galėjo grįsti išvadą dėl inkriminuotų nusikalstamų veikų. Kartu teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad bylai reikšmingų pokalbių duomenys abiejų teismų buvo ištirti, išanalizuoti ir įvertinti kartu su kitais byloje surinktais įrodymais.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-976/2021

BPK 255 ir 256 straipsnių nuostatų taikymas

Dėl kaltinimo keitimo apeliacinės instancijos teisme

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje vieno nuteistųjų gynėjas kasaciniame skunde teigė, kad apeliacinės instancijos teismo nuosprendis priimtas padarius esminius BPK pažeidimus, taip pat buvo suvaržyta jo ginamojo M. N. teisė į veiksmingą gynybą, nes apeliacinės instancijos teismas jo nusikalstamą veiką perkvalifikavo kaip vykdytojo pagal BK 183 straipsnio 2 dalį, pašalindamas nuorodą į BK 24 straipsnio 4 dalį, be to, pakeitė kaltinimą, nustatė ir naujai išdėstė nuosprendyje faktines aplinkybes, iš anksto neįspėjęs kaltinamojo BPK 255 ir 256 straipsnių nustatyta tvarka.

Teisėjų kolegija nurodė, kad pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka gali būti keičiami ne tik bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacinio proceso metu. Vadovaudamasis BPK 256 straipsnio 2 ir 3 dalimis, apeliacinės instancijos teismas, nustatęs pagrindą, gali keisti kaltinime nurodytas esmines faktines aplinkybes ar kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimą ir savo iniciatyva, kita vertus, tokiu atveju apie tokią galimybę teismas turi pranešti nagrinėjimo teisme dalyviams ir informuoti apie teisę prašyti pertraukos pasirengti gynybai, taip užtikrindamas kaltinamojo teisę į efektyvią gynybą pagal jau anksčiau paminėtas baudžiamojo proceso įstatymo nuostatas.

Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad Konstitucinis Teismas 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime konstatavo, jog situacija, kai iš esmės nekeičiant nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių kaltinamojo veika perkvalifikuojama pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, nustatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatytą nusikalstamos veikos požymių visuma yra kaltinamajame akte nurodyto baudžiamojo įstatymo nustatytų požymių visumos dalis, traktuotina kaip nesudaranti prielaidų pažeisti kaltinamojo teisę žinoti kaltinimą ir jo teisę į gynybą. Kartu Konstitucinis Teismas nurodė, kad kitaip vertintina situacija, kai kaltinamasis nuteisiamas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, nustatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme. Nors tokiu atveju kaltinamasis žino, kuo yra kaltinamas, turi galimybę gintis nuo kaltinimo (ginčyti tiek nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, tiek atskirus baudžiamajame įstatyme nustatytus teisinius požymius, tiek jų visumą), jis neprivalo numatyti, kad atskiri baudžiamajame įstatyme nustatyti nusikalstamos veikos požymiai gali būti pakeisti kitokiais arba kad gali būti nustatyti nauji požymiai. Žinodamas tokią galimybę, kaltinamasis galėtų kitaip organizuoti savo gynybą. Vadinasi, apie tai, kad kaltinamasis gali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, įtvirtinantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, teisiama jame posėdyje jam turi būti iš anksto pranešta.

Šioje baudžiamojoje byloje pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu už bendrininkų grupę padarytą UAB „G“ turto pasisavinimą ir apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą M. N. nuteistas kaip faktinis UAB „G“ vadovas, o M. K. – kaip direktorius; o už UAB „T“ turto pasisavinimą M. N. ir M. K. nuteisti kaip veikę bendrininkų grupę, M. N. organizavus, o M. K. būnant faktiniu vadovu ir veikus kartu su kitu asmeniu, kuris byloje už šią veiką nėra nuteistas. Apeliacinės instancijos teismas pakeitė ne tik kaltinime ir pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodytos veikos esmines faktines aplinkybes, bet ir jų teisinį vertinimą, t. y. padarė išvadą, kad dėl UAB „T“ turto pasisavinimo M. N. veiksmai atitinka ne BK 183 straipsnio 2 dalyje nurodyto turto pasisavinimo nusikaltimo organizatoriaus, bet vykdytojo požymius, ir M. N. veiką iš BK 24 straipsnio 4 dalies, 183 straipsnio 2 dalies perkvalifikavo į BK 183 straipsnio 2 dalį.

Apeliacinės instancijos teismas sunkesnę (organizatoriaus) veiką perkvalifikavo į lengvesnę (vykdytojo), tačiau tai padarė neįspėjęs nuteistojo ir jo gynėjo iš anksto. Tokiais atvejais, anot teisėjų kolegijos, padaryto pažeidimo pripažinimas esminiu, t. y. suvaržiusiu įstatymų garantuotas

kaltinamojo teises, priklauso nuo to, ar gynyba dėl pasikeitusių nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ar nusikalstamos veikos kvalifikavimo galėtų būti kitokia, ar gynyba turėjo galimybę ginčyti naują kvalifikavimą fakto ir teisės aspektu.

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje viso baudžiamojo persekiojimo proceso metu dėl UAB „T“ turto pasisavinimo padarymo M. N. buvo įtariamas, kaltinamas ir teisiamas pagal BK 24 straipsnio 4 dalį, 183 straipsnio 2 dalį, t. y. kaip turto pasisavinimo nusikaltimo organizatorius. Tokios pozicijos dėl veiksmų kvalifikavimo viso proceso metu laikėsi valstybinį kaltinimą byloje palaikęs prokuroras, be kita ko, ir paduotame apeliaciniame skunde prašęs pakeisti pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį tik dėl turto konfiskavimo, procesinių prievartos priemonių, daiktinių įrodymų. Iš bylos duomenų matyti, kad M. N. ir jo gynėjas aktyviai gynėsi nuo tokio kaltinimo. Sprendimas dėl UAB „T“ turto pasisavinimo M. N. veiksmus iš BK 24 straipsnio 4 dalies, 183 straipsnio 2 dalies perkvalifikuoti į BK 183 straipsnio 2 dalį, kaip atitinkančius ne BK 183 straipsnio 2 dalyje nurodyto turto pasisavinimo nusikaltimo organizatoriaus, bet vykdytojo požymius, buvo padarytas teismo iniciatyva, todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, teismas turėjo nedelsdamas pranešti nuteistajam M. N. ir jo gynėjui apie tokią kaltinimo pakeitimo galimybę ir suteikti laiko pasiruošti gynybai.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad nusikalstamos veikos, nurodytos BK 24 straipsnio 4 dalyje, 183 straipsnio 2 dalyje ir BK 183 straipsnio 2 dalyje, yra skirtingos dėl M. N. vaidmens bendrininkaujant UAB „T“ turto pasisavinimo nusikaltime, nes organizatoriaus ir vykdytojo vaidmuo padarant nusikalstamą veiką skirtingas, M. N. naujai inkriminuotos aplinkybės, pvz., kad buvo UAB T“ vadovas kartu su M. K., yra reikšmingos sprendžiant dėl BK 183 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos sudėties požymių, t. y. apibrėžiant veikos subjektą, nes BK 183 straipsnyje nurodytos veikos vykdytojas gali būti tik subjektas, turintis specialius įgaliojimus pasisavinamo turto atžvilgiu, dėl to gynyba galėjo būti kitokia.

Atsižvelgdama į tai, kad byloje viso baudžiamojo persekiojimo proceso metu M. N. buvo įtariamas, kaltinamas, teisiamas ir pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu pripažintas kaltu dėl nusikalstamos UAB „T“ turto pasisavinimo veikos kaip organizatorius pagal BK 24 straipsnio 4 dalį, 183 straipsnio 2 dalį, taip pat M. N. ir jo gynėjo bei prokuroro apeliacinių skundų turinį ir reikalavimus, nesant reikalavimo nagrinėjant bylą apeliacine tvarka pakeisti kaltinimą, teisėjų kolegija sprendė, kad apeliacinės instancijos teismo padarytas veikos kvalifikavimo pakeitimas nuteistajam M. N., iš anksto apie tai neįspėjus, nesuderinamas su teisės į gynybą užtikrinimu. Teisėjų kolegijos vertinimu, nuteistojo M. N. gynyba šioje byloje iš esmės būtų buvusi kitokia, jeigu jam būtų tekę apeliacinės instancijos teisme gintis nuo kaltinimo dėl UAB „T“ turto pasisavinimo padarymo bendrininkų grupe ne kaip organizatoriui, o kaip bendravykdžiui.

Taigi, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija padarė išvadą, kad apeliacinės instancijos teismo padarytas baudžiamojo proceso pažeidimas yra esminis. Dėl to kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nuosprendį panaikino ir bylą perdavė iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-117-697/2021

BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčio taikymas

Dėl BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčio taikymo sąlygų

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje kasaciniame skunde kaltinamoji kartu su gynėja, teigė, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunktį. Anot kasatorių, apeliacinės instancijos teismas jokių naujų ir su pirmosios instancijos teismo nustatytomis aplinkybėmis nesutampantių ar papildomų aplinkybių, skirtingo *ratio decidendi* (*argumentas, kuriuo grindžiamas sprendimas*) nenustatė, todėl neturėjo teisinio pagrindo taikyti BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunktį ir grąžinti bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Teisėjų kolegija su šiais kasacinio skundo argumentais sutiko ir pažymėjo, kad BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunktis taikomas tais atvejais, kai nustatomos šios trys sąlygos: 1) ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad faktinės veikos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų, 2) tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, 3) dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo taip pat ir tai, kad BPK 255, 256 straipsnių prasme nusikalstamos veikos faktinėmis aplinkybėmis yra laikomi kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, kurios individualizuoja kaltinamojo padarytą veiką, sudaro pagrindą ją kvalifikuoti kaip nusikalstamą ar turi reikšmės skiriant bausmę arba kitaip suvaržo asmens teisę į gynybą. Teismas, nustatęs kitokias nusikalstamos veikos faktines aplinkybes nei nurodytos kaltinamajame akte, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia, ar šios naujos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nurodytųjų kaltinamajame akte, ar skiriasi ne iš esmės; ar keičiant nusikalstamos veikos faktines aplinkybes asmens teisę į gynybą būtų suvaržyta; ar yra pagrindas manyti, kad gynyba dėl pasikeitusių nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių galėtų būti kitokia. Faktinės bylos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų tada, kai prisideda tos pačios nusikalstamos veikos epizodai, iš esmės pasikeičia nusikalstamų veikų apimtis, nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas bei pan. ir jeigu tai turi įtakos veikos kvalifikavimui, bausmei ar kitaip suvaržo kaltinamojo teisę į gynybą.

Apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje pirmosios instancijos teismas, konstatavęs, kad kaltinamosios apgaule įgyto turto dalis (10 000 Eur) neatitinka didelės vertės turto požymio, jos veiką kvalifikavo pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 2 dalį kaip pasikėsinimą apgaule įgyti didelės vertės svetimą turtą. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas, pažymėjęs, kad sukčiavimas, apgaule įgyjant didelės vertės svetimą turtą, kvalifikuojamas kaip baigtas nusikaltimas, kaltininkui apgaule įgijus net ir ne visą, o tik dalį suplanuoto apgaule įgyti turto, jeigu šios dalies vertė viršija 250 MGL sumą, ir kad kaltinamosios veikos padarymo metu 10 000 Eur dydžio pinigų suma viršijo 250 MGL sumą, nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas padarė esminę faktinių aplinkybių nustatymo klaidą, galėjusią lemti veikos griežtesnį kvalifikavimą (kaip baigto kvalifikuoto sukčiavimo), kartu ir nuteistosios teisinės padėties pabloginimą, ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad iš skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties turinio matyti, kad šis teismas jokių naujų ir su pirmosios instancijos teismo nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis iš esmės nesutampančių aplinkybių byloje nenustatė, todėl, nesant vienos iš trijų privalomų sąlygų BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčiui taikyti, neturėjo teisinio pagrindo taikyti šią normą.

Teisėjų kolegijos vertinimu, apeliacinės instancijos teismo nustatyta klaida laikytina netinkamu materialiosios teisės normų taikymu (netinkamu nusikalstamos veikos kvalifikavimu), o ne pagrindu konstatuoti, kad nagrinėjant bylą apeliacine tvarka nustatytos iš esmės skirtingos, nei pirmosios instancijos teisme nustatytos, faktinės aplinkybės. Kasacinio teismo teigimu, tuo atveju, kai nagrinėjant bylą apeliacine tvarka nustatoma, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai taikė materialiosios ar proceso teisės normas, tokio pobūdžio klaidos, atsižvelgiant į apeliacinio proceso paskirtį ir vadovaujantis proceso koncentruotumo principu, paprastai taisomos pačiam apeliacinės instancijos teismui priimant teisėtą ir pagrįstą baigiamąjį aktą, o ne BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčio pagrindu perduodant bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Kartu teisėjų kolegija pabrėžė, kad realizuodamas šiuos baudžiamojo proceso įstatymo suteiktus įgaliojimus, apeliacinės instancijos teismas bet kuriuo atveju privalo vadovautis BPK 320 straipsnio 4 dalimi, draudžiančia pabloginti nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėtį, jeigu dėl to nėra prokuroro, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundų. Baudžiamojo proceso teisės principas *non reformatio in peius* (pagal kurį apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą pagal nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, apeliacinį skundą, negali pabloginti apelianto teisinės padėties) išlieka svarbiausias apeliacinės instancijos principas, dėl kurio teisė skųsti

teismų sprendimus yra reali ir efektyvi, todėl skundą padavusio asmens (nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta) padėtis negali būti bloginama, kai procesas tęsiasi jo paties iniciatyva.

Teisėjų kolegija pripažino, kad nagrinėjamu atveju būtinybė nepažeisti principo *non reformatio in peius* reikalavimų nusveria poreikį tinkamai, pagal griežtesnę atsakomybę nustatanti BK straipsnį, kvalifikuoti vieną iš kaltinamajai inkriminuotų nusikalstamų veikų. Šiame kontekste teisėjų kolegija atkreipė dėmesį taip pat ir į tai, kad su pirmosios instancijos teismo atliktu kaltinamosios veiksmų teisiniu įvertinimu sutiko kiti proceso dalyviai – prokuroras ir civilinė ieškovė, neskundę teismo nuosprendžio apeliacine tvarka, bei nukentėjusioji ir jos atstovas, kuris apeliaciniu skundu ginčijo tik teismo nustatytus proceso išlaidų ir neturtinės žalos dydžius.

Kasacinis teismas sprendė, kad apeliacinės instancijos teismo nustatytas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio trūkumas – jo rezoliucinės dalies surašymas, nesilaikant BPK 307 straipsnio reikalavimų gali būti ištaisytas išnagrinėjus bylą iš esmės apeliacinės instancijos teisme. Šį trūkumą apeliacinės instancijos teismas taip pat nepagrįstai laikė pagrindu panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, toks pagrindas BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunktyje nenustatytas.

Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas, priėmęs nutartį panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti šiam teismui, netinkamai aiškino ir taikė BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčio nuostatas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198-648/2021

III. CIVILINĖS BYLOS

Asmenys

Dėl juridinių asmenų organų sprendimų negaliojimo dėl jų prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms

Ieškovė prašė pripažinti negaliojančiu nuo priėmimo dienos atsakovės neeiliniame visuotiniame akcininkų susirinkime priimtą sprendimą dėl atsakovės įstatų pakeitimo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė.

Bylą nagrinėję teismai nustatė, kad atsakovės bendrovėje yra du akcininkai – ieškovė, kuriai priklauso 60 proc. akcijų, ir trečiasis asmuo, kuriam priklauso 40 proc. akcijų. Ieškovė ir trečiasis asmuo 2012 m. gruodžio 28 d. sudarė balsavimo teisių perleidimo sutartį, kuria ieškovė iki 2022 m. gruodžio 28 d. perleido trečiajam asmeniui teisę balsuoti 35 proc. savo akcijų suteikiamais balsais. Ieškovės šioje byloje ginčijamas atsakovės 2019 m. spalio 16 d. neeiliniame visuotiniame akcininkų susirinkime priimtas sprendimas dėl atsakovės įstatų pakeitimo priimtas trečiajam asmeniui balsuojant „už“ 75 proc. visų balsų, ieškovei 25 proc. balsų balsuojant prieš įstatų pakeitimą.

Kasacinis teismas ankstesnėje savo nutartyje yra konstatavęs, kad 2012 m. gruodžio 28 d. balsavimo teisių perleidimo sutartis nebuvo nutraukta ir galiojo 2017 m. birželio 30 d. atsakovės visuotinio akcininkų susirinkimo metu; balsavimo teisės perleidimo sutartis gali būti vienašališkai nutraukta tik tuo atveju, jeigu kita šalis nevykdo sutartimi prisiimtų įsipareigojimų ar netinkamai juos vykdo ir tai yra esminis sutarties pažeidimas, arba kitais sutartyje nustatytais atvejais. Nagrinėjamu atveju teismai nustatė, kad ieškovės teisė vienašališkai nutraukti 2012 m. gruodžio 28 d. balsavimo teisių perleidimo sutartį sutartyje nebuvo nustatyta, taigi ieškovė, nesikreipdama į teismą, balsavimo teisių perleidimo sutartį galėjo nutraukti tik dėl esminio jos pažeidimo. Kasacinis teismas nusprendė, kad bylą nagrinėjusių teismų išvada, jog 2019 m. spalio 16 d. visuotinio akcininkų susirinkimo metu balsavimo teisių perleidimo sutartis galiojo, atitiko teismų byloje nustatytas aplinkybes ir yra pagrįsta.

Kasacinis teismas pripažino teisiškai nepagrįstu kasacinio skundo argumentą, kad pagal Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ABĮ) 34 straipsnio 2 dalies, 37 straipsnio 3 dalies nuostatas bendrovės vadovo rinkimas ir atšaukimas priskirtinas išimtinai valdybos

kompetencijai, jei tokia bendrovėje yra sudaroma. ABĮ 4 straipsnio 7 dalyje *expressis verbis* (aiškiais žodžiais, tiesiogiai) įtvirtinta teisė bendrovės įstatuose nustatyti kitokią bendrovės organų kompetenciją, nei nustatyta ABĮ, nepažeidžiant įstatyme įtvirtintų imperatyvų. ABĮ 34 straipsnio 2 dalis, kitaip nei ABĮ 20 straipsnio 1 dalis, valdybos teisės rinkti ir atšaukti bendrovės vadovą neįvardija kaip išimtinės. Bendrovės vadovo rinkimo ir atšaukimo funkcijos nėra pagrindo vertinti ir kaip valdymo funkcijos, kurių perimti visuotiniam akcininkų susirinkimui draudžiama, kadangi ši funkcija nepriskirtina kasdieninės bendrovės veiklos organizavimui. Taigi pagal ABĮ 37 straipsnio 3 dalį bendrovės vadovo skyrimas ir atšaukimas nepriskirtinas tokiems klausimams, kurių negalėtų spręsti visuotinis akcininkų susirinkimas.

Sprendamas, ar ginčijamas atsakovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas neprieštarauja protingumo ir sąžiningumo principams, kasacinis teismas pažymėjo, kad balsavimo teisė visuotiniuose akcininkų susirinkimuose akcininkui užtikrina dalyvavimą strateginiame įmonės valdyme. Ieškovės ginčijamo atsakovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo priėmimą tiesiogiai nulėmė trečiojo asmens galimybė balsuoti ieškovės balsavimo teisėmis, kurios jam buvo perleistos balsavimo teisių perleidimo sutartimi, suteikusia trečiajam asmeniui 75 proc. balsų daugumą ir iš esmės vienasmenę sprendimų priėmimo kontrolę. Bylą nagrinėję teismai konstatavo, jog šalių sudaryta balsavimo teisių perleidimo sutartis tiesiogiai nenustato trečiajam asmeniui jokių balsavimo apribojimų ar pareigos atsižvelgti į ieškovės nurodymus balsuojant. Tačiau kasacinis teismas atkreipė dėmesį, jog vien tai, kad balsavimo teisių perleidimo sutartimi trečiajam asmeniui buvo suteikta teisė balsuoti savo nuožiūra, nereiškia, jog trečiojo asmens balsavimo ieškovės akcijomis teisė buvo absoliuti ir nevaržoma. Atsižvelgiant į balsavimo teisės prigimtį ir paskirtį, asmuo, kuriam buvo perleistos balsavimo teisės, negali balsuoti ar naudotis kitomis jam perleistomis neturtinėmis teisėmis priešingu akcininko ar bendrovės interesams būdu. Taigi trečiasis asmuo, balsuodamas jam perleistais balsais, privalėjo paisyti ne tik bendrovės (atsakovės) interesų, tačiau taip pat negalėjo veikti ir prieš balsus jam perleidusios ieškovės interesus, turėjo išlaikyti tiek bendrovės, tiek jos akcininkų (sutarties šalių) interesų pusiausvyrą.

Ginčijamu visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu priimti įstatų pakeitimai įtvirtino, kad sprendimams dėl bendrovės vadovo ir valdybos (jos narių) paskyrimo ir atšaukimo priimti būtina kvalifikuota 2/3 bendrovės akcininkų balsų dauguma. Taigi, viena vertus, galiojant balsavimo teisių perleidimo sutarčiai, tokius sprendimus trečiasis asmuo galėtų priimti vienvaldiškai ir taip turėti absoliučią bendrovės kontrolę, kita vertus, balsavimo teisių perleidimo sutarčiai pasibaigus, sprendimams priimti būtų reikalingas abiejų akcininkų vienbalsis sutarimas. Pagal iki įstatų pakeitimo bendrovėje galiojusią valdymo organų formavimo tvarką ieškovė, turėdama 60 proc. balsų, turėjo sprendžiamąją galią skiriant valdybos narius, o bendrovės vadovą skyrė valdyba. Dėl naujai patvirtintos valdymo organų formavimo tvarkos ieškovė prarado savo akcijų teikiamas kontrolės teises bendrovės valdymo organų formavimo srityje, o trečiasis asmuo sustiprino savo sprendžiamąją galią vienasmeniu sprendimu, veikdamas prieš ieškovės valią. Kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad pagal ABĮ 28 straipsnio 1 dalies 1 punktą sprendimui keisti bendrovės įstatus priimti būtina visuotinio akcininkų susirinkimo kvalifikuota balsų dauguma, kuri negali būti mažesnė kaip 2/3 visų susirinkime dalyvaujančių akcininkų akcijų suteikiamų balsų. Taigi ieškovė, pasibaigus balsavimo teisių perleidimo sutarčiai, taip pat neturėtų galimybių be trečiojo asmens pritarimo pakeisti bendrovės įstatų ir susigrąžinti iki ginčijamo sprendimo priėmimo turėtos bendrovės valdymo organų formavimo kontrolės.

Kasacinis teismas, atsižvelgdamas į teismų nustatytas aplinkybes dėl ilgą laiką besitęsiančio akcininkų konflikto, padarė išvadą, kad, nė vienam iš akcininkų neturint sprendimų priėmimą lemiančios balsų daugumos, gali susidaryti teisinės aklavietės arba sprendimų išdaldymo (angl. *deadlock*) situacija, kai visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimai, nesant sutarimo, negalės būti priimti.

Be to, ginčijami atsakovės įstatų pakeitimai yra naudingi trečiajam asmeniui, tačiau nenaudingi ieškovei, taigi, ginčijamas sprendimas priimtas trečiajam asmeniui veikiant savo naudai prieš balsus jam perleidusios ieškovės interesus. Toks trečiojo asmens veikimas negali būti pripažintas pakankamai pagrįstu sprendimu, priimtu trečiajam asmeniui veikiant *bona fide* (gera

valia); taip pat tokiu negali būti pripažintas ir ginčijamas atsakovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas, priimtas išimtinai trečiojo asmens turimais balsais. Dėl to kasacinis teismas panaikino teismų procesinius sprendimus ir ieškinį tenkino.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-294-823/2021

Daiktinė teisė

Dėl asmens teisės iki gyvos galvos naudotis butu (uzufukto nustatymo)

Ieškovė prašė nustatyti jai teisę iki jos mirties naudotis butu, pripažinti niekine bei negaliojančia šio buto pirkimo–pardavimo sutartį ir taikyti restituciją. Atsakovas priešieškiniu prašė iškeldinti ieškovę iš buto su visais jai priklausančiais daiktais, nesuteikiant kitos gyvenamosios patalpos. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, nustatęs ieškovei teisę iki jos mirties naudotis butu; priešieškinių atmetė. Apeliacinės instancijos teismas ieškinį atmetė, priešieškinių tenkino.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad neatlygintino naudojimosi butu iki gyvos galvos teisiniai santykiai, jų turinys atitiktų uzufukto teisinius santykius pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 4.141 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą uzufukto sąvoką. Iki 2001 m. liepos 1 d. CK įsigaliojimo galioję įstatymai neįtvirtino uzufukto instituto ir uzufukto nereglementavo specialiosiomis teisės normomis. Teisė į uzufukto galėjo atsirasti remiantis 1964 m. CK bendrosiomis teisės normomis. Sprendžiant teisminį ginčą dėl uzufukto nustatymo, taip pat taikomi 2000 m. CK 1.5 straipsnyje įtvirtinti sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principai, nepaisant to, kada yra atsiradę civiliniai santykiai, iš kurių yra kilęs ginčas.

Nagrinėjamoje byloje sprendžiant reikalavimą dėl teisės naudotis butu iki gyvos galvos, savo turiniu atitinkančios uzufukto nustatymą, reikšminga aplinkybė, lemianti iki 2001 m. liepos 1 d. CK įsigaliojimo galiojusių įstatymų taikymą, yra ieškovės ir tuometės buto savininkės (ieškovės tetos) susitarimo, kuriuo ginčo butas ieškovei su mažamete dukterimi perleistas subnuomininko arba laikinojo gyventojų teisėmis, sudarymas 1996 m. Kasacinis teismas pažymėjo, kad susitarimas galiojo visą laiką nuo jo sudarymo, nebuvo keičiamas, modifikuojamas, ieškovė visą laiką faktiškai gyveno ir tebegyvena bute, jį nuolat prižiūri, moka už komunalines paslaugas. Toks ilgalaikis, trunkantis daugiau kaip 25 metus susitarimo vykdymas, kai tik po susitarimo šalies, tuometės savininkės, mirties praėjus daugiau kaip vieneriems metams, jos turto paveldėtoja (ieškovės duktė) pradėjo nepripažinti susitarimo ir jo teisinių pasekmių, rodo tvirtą, nusistovėjusią šalių valią sukurti būtent ilgalaikius buto naudojimosi teisinius santykius, suteikti ieškovei teisę iki jos gyvos galvos naudotis butu.

Sandorio (susitarimo) dėl teisės naudotis butu iki gyvos galvos pagrindu atsiradusių prievolinių teisinių santykių atžvilgiu, prasidėjusių iki CK įsigaliojimo, taikomos iki 2000 m. CK įsigaliojimo galiojusios teisės normos. Todėl kasacinis teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai ginčui taikė iki 2000 m. CK įsigaliojimo galiojusias įstatymų normas, pirmiausia 1964 m. CK ir 1982 m. Butų kodekso normas. Pagal 1964 m. CK 6 straipsnį, susitarimas dėl teisės naudotis butu iki gyvos galvos buvo galimas sandoris ir sukūrė teisinius padarinius.

Byloje pateikti duomenys patvirtina, kad ieškovė neturi kito būsto; nors ieškovės amžius yra darbingas, bet pagal gaunamas pajamas, sveikatos būklę, netekto darbingumo dalį jai būtų sudėtinga įgyti arba išsinuomoti kitą būstą. Kasacinis teismas konstatavo, kad byloje tarp šalių susiklostė socialiai jautri konfliktinė situacija, kai ieškovė ilgą laiką gyvena bute turėdama tam teisėtą pagrindą – rašytinį susitarimą su savo teta (tuomete buto savininke); ieškovė užaugino bute dukterį (atsakovę) iki jos pilnametystės. Taigi daugelį metų susiklostė ir buvo vykdomi naudojimosi butu santykiai. Šeimos nariai ilgą laiką žinojo ir toleravo ieškovės tęstinį naudojimąsi butu. Buto pirkimo–pardavimo sutartis, pagal kurią atsakovė pardavė butą savo tėvui (atsakovui), sudaryta jau po to, kai ieškovė pareiškė ieškinį dėl uzufukto nustatymo. Tai, kad jaunesnės kartos šeimos narys, paveldėjęs butą iš ieškovės tetos (atsakovės, o vėliau naujasis savininkas atsakovas), ėmė nepripažinti ilgalaikių ieškovės naudojimosi butu santykių, nepaneigė paties susitarimo, suteikusių ieškovei teisę iki gyvos galvos

naudotis butu, sudarymo, vykdymo faktų ir susitarimo teisinės reikšmės. Kasacinio teismo vertinimu, susitarimo sudarymas ir jo tęstinis vykdymas daugelį metų patvirtina faktinius tęstinius buto naudojimosi iki gyvos galvos santykius.

Kasacinis teismas, vadovaudamasis 2000 m. CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principais, konstatavo būtinumą užtikrinti ieškovės teises, jos teisėtus interesus pagal susitarimą naudotis butu iki gyvos galvos. Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas apeliacinės teismo sprendimą panaikino ir paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-287-611/2021

Sutarčių teisė

Dėl sandorių, susijusių su lošimais ir lažybomis, galiojimo

Ieškovai prašė priteisti iš atsakovo skolą, kuri susidarė pagal šalių sudarytą pokerio mokymų sutartį. Sutartimi ieškovai įsipareigojo suteikti atsakovui pokerio žinias, įrankius pokerio žaidimams bei reikalingas lėšas, o atsakovas įsipareigojo už tai tinkamai atsiskaityti ir vykdyti visus sutartyje nustatytus įsipareigojimus. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė.

Kasacinis teismas, atsižvelgdamas į teismų nustatytas aplinkybes dėl ginčo sutarties turinio, konstatavo, kad sutartis iš esmės atitinka jungtinės veiklos sutarties sampratą, nes yra visi jungtinės veiklos požymiai: šalys kooperuoja turtą (mokytojai finansuoja lošimus), darbą (mokinys žaidžia pokerį už pinigus) bei žinias (naudojamos mokytojų ir mokinio žinios); tokia kooperacija siekiamas tikslas – pelnas iš pokerio žaidimo. Pagal šių požymių visumą ginčo sutarties dalykas yra kompleksinis, savo esme labiausiai atitinkantis jungtinės veiklos sutarties sampratą. Kasacinis teismas pažymėjo, kad tarp ginčo šalių susiklostę sutartiniai santykiai turi ir kitoms sutarčių rūšims (paskolos, atlygintinų paslaugų) būdingų požymių, tačiau šiuo atveju sutarties skaidymas į paskolos ir atlygintinų paslaugų sutartis būtų dirbtinis, paneigtų teismų nustatytus ginčo sutarties šalių tikruosius ketinimus ir sutartimi siekiamą tikslą.

Pagal CK 6.969 straipsnio 1 dalį jungtinės veiklos sutartimi siekiamas tikslas neturi prieštarauti įstatymams. CK 6.243 straipsnis įtvirtina, kad lošimo ir lažybų pagrindu jokios prievolės neatsiranda, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Todėl kasacinis teismas nurodė, kad, jeigu lošimai ir lažybos organizuoti nesivadovaujant įstatymu, jokių teisinių prievolių santykių neatsiranda ir jokie reikalavimai neginami. Šiuo atveju galioja principas – „leidžiama tik tai, kas aiškiai nustatyta įstatyme“. Kasacinis teismas pažymėjo, kad tokiu teisiniu reguliavimu formuojama valstybės teisinė politika, kurios esmė – azartinių lošimų neskatinimas. Tokia teisinė politika laikytina viešosios tvarkos dalimi.

Nagrinėjamoje byloje teismai nustatė, kad nors ieškovai neorganizavo azartinių lošimų, tačiau pagal ginčo sutartį atsakovas ieškovų nurodymu turėjo lošti nuotolinius pokerio žaidimus „Pokerstars“ platformoje, t. y. lošimų veiklos vykdytojų interneto svetainėse, kurios yra įtrauktos į Nelegalios lošimų veiklos vykdytojų sąrašą, viešai skelbiamą Lošimų priežiūros tarnybos interneto puslapyje; ginčo sutartį buvo draudžiama nutraukti, išskyrus ligos atvejus, taip pat nustatytas privalomas žaidimų skaičius; atsakovo sėkmės atveju ieškovai gauna pelną, o nesėkmės atveju – atsakovui lieka skola. Iš šių aplinkybių kasacinis teismas nusprendė, kad ginčo sutartimi, be kita ko, buvo skatinami azartiniai lošimai. Nors ginčo sutarties dalykas yra kompleksinis ir turi įstatymams neprieštaraujančių elementų (mokymas žaisti pokerį savaime nėra neteisėtas), tačiau, esant nustatytam įstatymams prieštaraujančiam sutarties tikslui, visa sutartis prieštarauja viešajai tvarkai ir dėl to negalioja (CK 1.81 straipsnio 1 dalis, 1.78 straipsnio 1 dalis).

Kasacinio teismo vertinimu, nagrinėjamoje byloje nustatytos aplinkybės sudarė pagrindą spresti, kad: 1) abi ginčo sutarties šalys negalėjo nežinoti, jog sutartis, kuria skatinami azartiniai lošimai, prieštarauja viešajai tvarkai; 2) ginčo sutartis savo pobūdžiu iš esmės yra tęstinė, todėl jos tikslas ta apimtimi, kuria azartiniai lošimai pirmiau nurodytoje platformoje realiai buvo vykdomi, buvo pasiektas. Todėl, remiantis CK 1.81 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintomis teisės normomis,

restitucija netaikytina. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-252-969/2021

Darbo teisė

Dėl Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo ir komisijų narių atlygio už darbą įstatymo (toliau – Apmokėjimo įstatymas) 14 straipsnio nuostatų aiškinimo ir taikymo

Ieškovė (savivaldybė), iš dalies nesutikdama su darbo ginčų komisijos sprendimu, prašė pripažinti kultūros centro direktoriaus (atsakovo) veiklos vertinimo išvadą teisėta bei galiojančia. Ieškovės nuomone, atsakovo reikalavimai dėl netinkamai atlikto kasmetinio veiklos vertinimo ir to sukeltų teisinių pasekmių nenagrinėtini nei darbo ginčų komisijoje, nei teisme, nes tai yra išimtinė savivaldybės mero kompetencija ir pats veiklos vertinimas negali būti revizuojamas jokio kito organo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė, nurodę, kad veiklos vertinimo išvada nėra motyvuota, konkrečiai ir objektyviai atitinkanti iš anksto sutartus veiklos rezultatus bei jų rodiklius.

Remiantis ginčui taikytinos redakcijos Apmokėjimo įstatymo 14 straipsnio 1 dalimi, biudžetinių įstaigų darbuotojų kasmetinio veiklos vertinimo tikslas – įvertinti biudžetinių įstaigų darbuotojų, išskyrus tam tikrų kategorijų darbuotojus, praėjusių kalendorinių metų (nacionalinių ir valstybinių kultūros ir meno įstaigų atlikėjų – einamųjų metų) veiklą pagal nustatytas metines (nacionalinių ir valstybinių kultūros ir meno įstaigų atlikėjams – pagal einamųjų metų mėnesio (mėnesių)) užduotis, siektinus rezultatus, jų vertinimo rodiklius ir gebėjimus atlikti pareigybės aprašyme nustatytas funkcijas.

Biudžetinių įstaigų vadovų praėjusių metų veiklą kiekvienais metais iki sausio 31 d. įvertina savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija ar jos įgaliotas asmuo (Apmokėjimo įstatymo 14 straipsnio 4 dalis). Biudžetinės įstaigos vadovo kasmetinė veikla įvertinama alternatyviai: labai gerai, gerai, patenkinamai ar nepatenkinamai; nuo veiklos vertinimo rezultato priklauso einamiesiems kalendoriniams metams vadovui nustatytinas pareiginės algos pastoviosios dalies koeficientas ar šios algos kintamosios dalies dydis (Apmokėjimo įstatymo 14 straipsnio 9 dalis). Kasacinis teismas paaiškino, kad darbuotojas, kurio kasmetinė veikla privalomai vertinama, turi saugomą interesą, kad jo praėjusių kalendorinių metų veikla būtų įvertinta teisės aktų nustatyta tvarka. Todėl tuo atveju, jeigu neatlikus veiklos vertinimo ar jį atlikus netinkamai jo rezultato pagrindu priimtas sprendimas pažeidžia darbuotojo teises, pastarasis turi teisę, išnaudojęs privalomą ikiteisminio ginčo nagrinėjimo procedūrą, kreiptis teisminės gynybos.

Kasacinis teismas taip pat išaiškino, kad, teismui nagrinėjant bylą, darbuotojo kasmetinė veikla nėra vertinama iš naujo, o apsiribojama veiklos vertinimo išvadoje nustatytų kriterijų patikra, t. y. patikrinama, ar tiesioginis vadovas vertino darbuotojo veiklą pagal dar praėjusiais metais suformuotas ir jų abiejų suderintas užduotis bei siektinus rezultatus. Tokia patikra nereiškia, kad teismas darbuotojo pasiektą (-us) užduoties (-čių) įvykdymo rezultata (-us) turi teisę kokybiškai įvertinti kitaip, negu tai padarė tiesioginis vadovas. Tačiau teismui konstatavus, kad nepakanka įrodymų dėl veiklos vertinimo metu tinkamai atliktos procedūros (pvz., nėra duomenų, kad darbuotojo pasiekti rezultatai ar jų dalis buvo vertinami pagal praėjusiais kalendoriniais metais suformuotas užduotis, jų įgyvendinimo rezultatus) ar esant kitiems esminiams trūkumams (pvz., darbuotojo veikla vertinta jam už akių), kasmetinės veiklos vertinimo rezultato pagrindu priimtas sprendimas negali būti pripažintas pagrįstu.

Įvertinęs byloje priimtų procesinių sprendimų turinį, kasacinis teismas nesutiko su ieškovės argumentu, kad teismas įsiterpė į mero, kaip atsakovo tiesioginio vadovo, kompetenciją vertinti atsakovo veiklą. Darbuotojo veiklos vertinimas apsiriboją nustatytų užduočių įvykdymu ir tai yra įstatyme įtvirtinta to darbuotojo tiesioginio vadovo pareiga. Nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismas nevertino, kaip atsakovas atliko išvadoje išvardytas užduotis. Teismai veiklos vertinimo

išvados pagrįstumą nagrinėjo tik ta apimtimi, ar išsakytos pastabos patenka į apibrėžtus vertinimo kriterijus ar jų dalį.

Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad vertinant atsakovo darbinę veiklą taikytinos Apmokėjimo įstatymo 14 straipsnio ir jį įgyvendinančio Valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų veiklos vertinimo tvarkos aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. balandžio 5 d. nutarimu Nr. 254, nuostatos įtvirtina baigtinį sąrašą kriterijų, pagal kuriuos vertinama darbuotojų kasmetinė veikla. Nors vertinant vadovaujančių darbuotojų veiklą turi būti taikomi aukštesni standartai ir griežtesni reikalavimai, tačiau šie reikalavimai, o ypač tais atvejais, kai jų nevykdymas ar netinkamas vykdymas gali sukelti vertinamam darbuotojui tiesiogines pasekmes, turi būti formaliai apibrėžti ir nustatyti. To laikytis reikalauja ir Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti teisinio apibrėžtumo bei teisėtų lūkesčių apsaugos principai. Todėl kasacinis teismas pritarė apeliacinės instancijos teismo išvadai, kad darbo drausmės, finansinės tvarkos ir kiti galimi pažeidimai tiesiogiai į veiklos vertinimo apimtį nepatenka. Minėti pažeidimai gali būti nurodomi ir aptariami kasmetinio vertinimo metu, tačiau tik tokia apimtimi, kiek jie nulėmė suplanuotų užduočių (ne)įvykdymą ir rezultatų (ne)pasiekimą.

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-271-684/2021

Dėl netesybų už pavėluotą darbuotojui priklausančių sumų mokėjimą taikymo

Ieškovas prašė priteisti jam iš atsakovės premiją bei 6 jo vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio netesybas už uždelstą atsiskaityti laiką. Jis nurodė, jog nutrūkus darbo sutarčiai sužinojo, kad jo pritrauktas investuotojas investavo į su atsakove susijusį juridinį asmenį ir todėl jam turi būti sumokėta premija nuo pritrauktų sumų. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė. Apeliacinės instancijos teismas tenkino ieškinio dalį.

Spręsdamas dėl netesybų už pavėluotą darbuotojui priklausančių sumų mokėjimą taikymo, kasacinis teismas rėmėsi DK 146, 147 straipsniais. DK 146 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad, darbo sutarčiai pasibaigus, visos darbuotojo su darbo santykiais susijusios išmokos išmokamos, kai nutraukiama darbo sutartis su darbuotoju, bet ne vėliau kaip iki darbo santykių pabaigos, nebent šalys susitaria, kad su darbuotoju bus atsiskaityta ne vėliau kaip per dešimt darbo dienų. DK 147 straipsnis įtvirtina teisinės pasekmes už pavėluotą darbo užmokesčio ir kitų su darbo santykiais susijusių išmokų mokėjimą. Šio straipsnio 1 dalyje apibrėžtos teisinės pasekmės, kai darbdavys vėluoja sumokėti darbuotojui priklausančias sumas darbo sutarties vykdymo metu, o 2 dalyje – darbo santykiams pasibaigus. Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad, darbo santykiams pasibaigus, o darbdaviui ne dėl darbuotojo kaltės uždelsus atsiskaityti su juo, darbdavys privalo mokėti netesybas, kurių dydis – darbuotojo vidutinis darbo užmokestis per mėnesį, padaugintas iš uždelstų mėnesių skaičiaus, tačiau ne daugiau kaip iš šešių. Jeigu uždelsta suma yra mažesnė negu darbuotojo vieno mėnesio vidutinis darbo užmokestis, netesybų dydį sudaro darbdavio uždelsta suma, padauginta iš uždelstų mėnesių skaičiaus, tačiau ne daugiau kaip iš šešių. Jeigu uždelsto atsiskaitymo laikotarpis yra trumpesnis negu vienas mėnuo, netesybų dydį sudaro darbuotojo vidutinio darbo užmokesčio suma, apskaičiuota proporcingai uždelsto atsiskaitymo laikotarpiui.

Kasacinis teismas nurodė, kad sisteminė šių normų analizė suponuoja, kad DK 147 straipsnio normų tikslas yra užtikrinti darbuotojo teisę į jam priklausančių sumų gavimą (išmokėjimą) laiku, t. y. laiku įvykstantį atsiskaitymą su darbuotoju. Darbdaviui, laiku neatsiskaičiusiam su darbuotoju, taikomos DK 147 straipsnyje nustatytos sankcijos, kuriomis siekiama kompensuoti darbuotojui jo praradimus, atsiradusius dėl darbdavio pareigos pažeidimo. Sistemiškai aiškindamas DK 146 straipsnio 2 dalies ir 147 straipsnio 2 dalies nuostatas, kasacinis teismas darė išvadą, kad šios normos apibrėžia įprastai darbo santykiuose egzistuojančią situaciją, kai darbuotojui priklausančios sumos gali ir turi būti apskaičiuojamos ir mokamos darbo sutarties pasibaigimo dieną, tačiau šios normos *expressis verbis* neaptaria atvejų, kai darbuotojo teisė į tam tikras priklausančias sumas atsiranda ir (ar) yra įgyvendinama jau pasibaigus darbo sutarčiai. Kasacinio teismo vertinimu, pirmiau

minėta DK 147 straipsnio apsauginė paskirtis (DK 5 straipsnio 3 dalis), teisėtų lūkesčių apsaugos principas, kuriuo siekiama užtikrinti darbo santykių subjektų, kurie turi tikrą pagrindą tikėtis darbo teisės normų sukuriamų teisinių padarinių, interesus (DK 2 straipsnio 1 dalis), įgalina šio straipsnio 2 dalį aiškinti kaip apimančią šioje dalyje nustatytų teisinių pasekmių taikymą ir tuo atveju, kai darbuotojo teisė į jam priklausančias išmokas atsiranda ir (ar) yra įgyvendinama ir pasibaigus darbo sutarčiai.

Kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai aiškino ir taikė DK 147 straipsnio 2 dalį, pagrįstai šią dalį laikydamas teisiniu pagrindu priteisti netesybas už ieškovui laiku neišmokėtą premiją.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-257-1075-/2021

Statybų teisė

Dėl statinių, esančių valstybinės žemės sklype, pardavimo tvarkos

Ieškovė prašė teismo pripažinti jai teisę be atsakovės Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos sutikimo perleisti ieškovei nuosavybės teise priklausančius statinius, esančius valstybinės žemės sklype. Atsakovė atsisakė duoti tokį sutikimą dėl nagrinėjamos kitos civilinės bylos pagal prokuroro ieškinį, kurioje buvo sprendžiamas, be kita ko, valstybinės žemės sklypo nuomos klausimas. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad CK 6.394 straipsnio 1, 3 dalyse įtvirtintas teisinis reguliavimas ir kasacinio teismo praktika suponuoja, kad teisė pirkėjui naudotis valstybinės žemės sklypu tokiomis pačiomis sąlygomis, kokiomis žemės sklypu naudojosi nekilnojamųjų daiktų pardavėjas, kyla iš įstatymo ir paprastai nėra priklausoma nuo valstybinės žemės patikėtinio sutikimų. Kasacinio teismo teisėjų kolegijos vertinimu, CK 6.394 straipsnio 3 dalis įtvirtina kriterijus, kurie turėtų būti vertinami, sprendžiant dėl žemės sklypo savininko sutikimo reikalingumo nekilnojamajam daiktui, esančiam kitam asmeniui priklausančiame žemės sklype, perduoti. Be žemės sklypo savininko sutikimo nekilnojamojo daikto pardavimas galimas tik tuo atveju, jei tai neprieštarauja įstatymų ir (ar) sutarties nustatytoms to žemės sklypo naudojimo sąlygoms, be to, turi būti aiški naujajam nekilnojamojo daikto savininkui pereinančių teisių ir pareigų į žemės sklypą apimtis.

Valstybinės žemės teisiniams santykiams būdingas teisinis apibrėžtumas, todėl tais atvejais, kai siekiama perleisti statinius, esančius valstybinės žemės sklype, kuriuo nėra naudojamos konkrečiu teisiniu pagrindu (nuoma, panauda, servitutu ir pan.), neįmanoma patikrinti tokio perleidimo atitikties sutarties sąlygoms. Todėl kasacinis teismas išaiškino, kad valstybinės žemės sklypo patikėtinis, šiuo atveju – Nacionalinė žemės tarnyba, vykdanči valstybinės žemės naudojimo kontrolę, privalo įvertinti tokio planuojamo statinių perleidimo atitiktį įstatymų nustatytoms to žemės sklypo naudojimo sąlygoms. Toks vertinimas turi būti atliekamas Nacionalinės žemės tarnybos pagal savo kompetencijos ribas patikrinant, ar pagal esamus duomenis galima nustatyti, kokiu valstybinės žemės sklypu (ar jo dalimi) yra faktiškai naudojamosi, ar toks sklypas yra reikalingas statiniams eksploatuoti ir kt. Tokiam vertinimui *mutatis mutandis* (su būtiniais (atitinkamais) pakeitimais) taikytina Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. kovo 9 d. nutarimu Nr. 260 patvirtintų Naudojamų kitos paskirties valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos taisyklių 45 punkte įtvirtinta patikros procedūra. Atlikus tokį vertinimą galima nustatyti, ar yra įvykdyta CK 6.394 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta sąlyga – nekilnojamojo daikto pardavimas neprieštarauja įstatymų nustatytoms to žemės sklypo naudojimo sąlygoms ir pirkėjas įgyja teisę naudotis atitinkama žemės sklypo dalimi tokiomis pat sąlygomis kaip nekilnojamojo daikto pardavėjas.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad ieškovė ieškinį pareiškė jau esant priimtam teismo sprendimui, kuriuo panaikintas susitarimas dėl valstybinės žemės nuomos. Taigi ieškovės prašymas teismui pripažinti jai teisę be Nacionalinės žemės tarnybos sutikimo perleisti nuosavybės teise priklausančius statinius, esančius valstybinės žemės sklype, reikštas ieškovei nebeturint nuomos teisės. Kasacinis teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje iš esmės teisingai nurodė, jog tam, kad pagal kompetenciją Nacionalinė žemės tarnyba galėtų spręsti

dėl sutikimo (ne)išdavimo, pirmiausia turi būti išspręstas valstybinės žemės naudojimo klausimas, t. y. turi egzistuoti nuomos ar kito teisėto naudojimosi valstybinės žemės sklypu faktas. Dėl to apeliacinės instancijos teismo nutartis buvo palikta nepakeista.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-283-943/2021

Dėl neteisėtos statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo

Byloje buvo sprendžiamas neteisėtos statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo klausimas po to, kai Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) pripažino, kad nacionalinės valdžios institucijos neužtikrino tinkamos interesų pusiausvyros tarp asmens nuosavybės teisių ir viešojo intereso. EŽTT sprendime konstatavo, kad atsakovas, turėdamas įvykdyti nacionalinių teismų sprendimus, privalo nugriauti kolonas, nes jų negalima įteisinti pagal esamą padėtį, tačiau reikalavimas asmeniui jas nugriauti tik savo sąskaita, nepasidalijant išlaidomis su už neteisėtą statybą atsakingomis institucijomis, yra neproporcinga našta atsakovui. EŽTT taip pat pažymėjo, kad nacionaliniai teismai, sprenddami klausimą dėl savavališkos statybos padarinių pašalinimo, šio klausimo nesprendė.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad bylą nagrinėjusių teismų procesiniai sprendimai, kuriuose nepasisakyta dėl statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo atsakingiems asmenims, byloje priimti laikantis tuometinės kasacinio teismo praktikos, kurioje buvo pripažįstama, jog, nesant byloje reikalavimo nustatyti kaltus asmenis, teismas, sprenddamas dėl statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo, neturi pareigos savo iniciatyva nustatyti kaltų asmenų, kurių lėšomis turi būti šalinami statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padariniai, nes pagal įstatymą įpareigotas savo lėšomis nugriauti statinį užsakovas (statytojas) vėliau gali kreiptis į teismą dėl griovimui išleistų lėšų priteisimo. Vėlesnėje kasacinio teismo praktikoje, atsižvelgiant į EŽTT sprendimą byloje *Tumeliai prieš Lietuvą*, laikomasi pozicijos, jog statybos padarinių pagal neteisėtai išduotą statybos leidimą šalinimo būdas, kai kalti dėl neteisėtai išduoto statybos leidimo asmenys nenustatomi, o statytojas įpareigojamas savo lėšomis pašalinti neteisėtos statybos padarinius, akivaizdžiai neatitinka EŽTT praktikoje nurodytų standartų ir pažeidžia Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolo Nr. 1 1 straipsnio nuostatas. EŽTT nurodė, jog valdžios institucijos klaidas, net ir padarytas dėl jų pačių nerūpestingumo, turi teisę taisyti, tačiau neužkraudamos neproporcingos naštos asmenims. Dėl to byloje panaikinus statybos leidimą ir taikant teisinius padarinius turi būti nustatomi dėl neteisėtos statybos leidimo išdavimo kalti asmenys, kurių neteisėti veiksmai lėmė ir statybos neteisėtumą bei sudarė pagrindą nugriauti tokius statinius.

Apeliacinės instancijos teismas nutartimi atsakovų gyvenamąjį namą pripažino savavališka statyba, nustatęs, kad atsakovų gyvenamasis namas pastatytas turint galiojantį statybos leidimą, tačiau pažeidžiant detaliojo plano sprendinius ir statinio projektą. Kartu byloje nustatyti neteisėti institucijų darbuotojų veiksmai, sudarę prielaidas neteisėtą statybą įteisinti ir įregistruoti viešame registre. Kasacinis teismas pažymėjo, kad, sprendžiant dėl šios neteisėtos statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo, būtina įvertinti ne tik statytojo, bet ir kitų atsakingų asmenų (institucijų) neteisėtų veiksmų įtaką tiek neteisėtos statybos prielaidoms, tiek ir situacijai, kai neteisėta statyba nebuvo nustatyta laiku, bet priešingai – buvo įteisinta. Pagal neteisėtų veiksmų įtaką šiems neigiamiems padariniams, šių padarinių pašalinimo našta paskirstytina tokius veiksmus atlikusiems asmenims (institucijoms). Nustatęs kelių asmenų (statytojų, valstybės institucijų) neteisėtus veiksmus, teismas turėtų analizuoti asmenų atsakomybės laipsnį ir spręsti dėl proporcingos statybos padarinių šalinimo naštos paskirstymo.

Kadangi pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesiniais sprendimais visa neteisėtos statybos padarinių pašalinimo našta priskirta tik atsakovams (statytojams), nenurodant jokių tokio minėtos naštos paskirstymo motyvų, susijusių su visų atsakingų asmenų veiksmų įvertinimu, kasacinis teismas šia apimtimi pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinius sprendimus panaikino ir šią bylos dalį grąžino pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.

Nemokumo teisė

Dėl teisės apskųsti kasacine tvarka apeliacinės instancijos teismo nutartį, kuria išnagrinėtas atskiras skundas dėl juridinio asmens restruktūrizavimo plano (ne)patvirtinimo

Pirmosios instancijos teismas nutartimi patvirtino juridinio asmens restruktūrizavimo planą, o apeliacinės instancijos teismas šią nutartį panaikino ir atsisakė tvirtinti restruktūrizavimo plano projektą. Kasacinėje byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar apeliacinės instancijos teismo nutartis dėl restruktūrizavimo plano (ne)tvirtinimo gali būti skundžiama kasacine tvarka.

Kadangi atsakovės restruktūrizavimo plano projekto rengimo bei tvirtinimo procedūra buvo pradėta ir atliekama jau galiojant Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo (toliau – JANĮ) nuostatomis, klausimas dėl atsakovės restruktūrizavimo plano projekto tvirtinimo buvo sprendžiamas pagal JANĮ nuostatas.

Kasacinis teismas pažymėjo, jog nei ginčų nagrinėjimą nemokumo procese reglamentuojantis JANĮ 31 straipsnis, nei kitos įstatymo normos (išskyrus JANĮ 40 straipsnį) nenustato jokių taisyklių dėl kasacinio proceso nemokumo byloje. CPK nuostatos, reglamentuojančios kasacinio skundo padavimo terminą, atskirų terminų, skirtų kasaciniams skundams juridinių asmenų nemokumo byloje pateikti, taip pat nenustato. Tais atvejais, kai juridinių asmenų nemokumo procese apeliacinės instancijos teismo procesiniai sprendimai gali būti skundžiami kasacine tvarka, tai gali būti daroma per CPK 345 straipsnyje nustatytus kasacinio skundo padavimo terminus; kasacinės bylos išnagrinėjimo terminai įstatyme nėra nustatyti, todėl negalėtų būti prognozuojami. Kasacinio teismo vertinimu, tokios bendros kasacinio skundo padavimo tvarkos taikymas dėl Lietuvos apeliacinio teismo nutarties, kuria išnagrinėtas klausimas dėl restruktūrizavimo plano patvirtinimo (nepatvirtinimo), būtų nesuderinamas su įstatymo leidėjo tikslais ir nemokumo (restruktūrizavimo) proceso principais.

Atsižvelgdamas į JANĮ parengiamuosiuose darbuose įstatymo leidėjo deklaruotą tikslą nustatyti konkrečią (specialią), nemokumo proceso efektyvumo principą atitinkančią ginčų nagrinėjimo tvarką, ir sistemiskai aiškindamas įstatymo nuostatas, kasacinis teismas padarė išvadą, kad įstatymų leidėjas nemokumo ginčų nagrinėjimą sieja su dviejų pakopų nemokumo proceso dalyvių veiksmų teisėtumo kontrole: nemokumo proceso dalyvių sprendimai ir (ar) veiksmai skundžiami pirmosios instancijos teismui (JANĮ 31 straipsnio 1–3 dalys), o pirmosios instancijos teismo nutartis per nustatytą terminą skundžiama Lietuvos apeliaciniam teismui (JANĮ 31 straipsnio 4 dalis), išskyrus šio įstatymo nustatytas išimtis, kai tam tikrais klausimais negalima ir apeliacija. Taigi pagal įstatymą paprastai taikoma dviejų instancijų nemokumo ginčų nagrinėjimo tvarka.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, jog įstatyme nustatyti konkretūs restruktūrizavimo plano projekto rengimo bei pateikimo tvirtinti teismui terminai. Specialia teismui pateikto restruktūrizavimo plano projekto tvirtinimo procedūra siekiama užtikrinti, kad teismas operatyviai priimtų sprendimą dėl jo tvirtinimo (netvirtinimo) ir juridinio asmens mokumo problemos būtų sprendžiamos restruktūrizavimo būdu (vykdant restruktūrizavimo planą) arba kitais būdais restruktūrizavimo bylą nutraukus.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad JANĮ nuostatos, reglamentuojančios restruktūrizavimo plano projekto tvirtinimą, konkrečiai neįtvirtina, ar pirmosios instancijos teismo nutartis, kuria (ne)patvirtinamas restruktūrizavimo planas, gali būti skundžiama atskiruoju skundu. Tačiau tokią išvadą galima daryti iš JANĮ 111 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad teismo nutarties patvirtinti restruktūrizavimo planą apskundimas restruktūrizavimo plano vykdymo nestabdo. Toks teisinis reguliavimas rodo, kad įstatymų leidėjas prioritetą teikia būtent restruktūrizavimo plano vykdymui ir jo sukeliams teisinėms pasekmėms. Operatyvus restruktūrizavimo plano vykdymas yra vienas esminių veiksmingo restruktūrizavimo proceso elementų. Todėl tolesnis teisminis (kasacinis) procesas dėl apeliacinės instancijos teismo nutarties, priimtos dėl pirmosios instancijos teismo

nutarties patvirtinti (nepatvirtinti) restruktūrizavimo planą, neatitiktų veiksmingo nemokumo proceso tikslo.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas išaiškino, kad apeliacinės instancijos teismo nutartis, kuria išnagrinėtas atskirasis skundas dėl pirmosios instancijos teismo nutarties patvirtinti juridinio asmens restruktūrizavimo planą (arba jo nepatvirtinti), kasacine tvarka nėra skundžiama. Kadangi kasacinį skundą turėjo būti atsisakyta priimti kaip paduotą dėl teismo nutarties, pagal įstatymą negalinčios būti kasacijos objektu, kasacinis procesas buvo nutrauktas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-212-469/2021

Dėl bankroto administratoriaus pareigos organizuoti atliekų, užteršto dirvožemio ir grunto sutvarkymą

Ieškovas pateikė ieškinį atsakovei bendrovei, reikalaudamas priteisti žalos atlyginimą, kurį grindė išlaidomis, reikalingomis jam nuosavybės teise priklausančiam žemės sklypui sutvarkyti. Jis nurodė, kad atsakovei išnuomojo dvi jam priklausančio žemės sklypo dalis, kuriose atsakovė įrengė dvi aikšteles su nuovažomis. Atsakovė siekė įsigyti šias sklypo dalis ir jose statyti dvi vėjo jėgaines. Bylos nagrinėjimo metu atsakovė tapo nemoki ir jai buvo iškelta bankroto byla. Bankrutuojanti bendrovė, atstovaujama nemokumo administratoriaus, savarankišku reikalavimu prašė įpareigoti ją įvykdyti pareigą natūra, t. y. nurodyti (leisti) sutvarkyti ieškovui priklausančią žemės sklypą, pašalinant įrengtas aikšteles su įvažiavimais, atliekas, užterštą dirvožemį ir gruntą, be žemės sklypo savininko sutikimo. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nemokumo administratoriaus prašymą patenkino.

Iškėlus įmonei bankroto bylą, juridinio asmens valdymo organus pakeičia paskirtas nemokumo administratorius, kuris tampa šio asmens atstovu. Todėl kasacinis teismas ieškovo argumentus, kad teismai neturėjo teisės tenkinti byloje pareikšto savarankiško reikalavimo dėl ieškovui priklausančio sklypo sutvarkymo, nes jį pareiškė ne pati nemokumo administratorė, o bankrutuojanti įmonė, laikė nepagrįstais. Vien tai, kad įstatymas tam tikras teises ir pareigas nustato konkrečiai nemokumo administratoriui, nesudaro pagrindo teigti, kad šias teises ir pareigas teismo paskirtas nemokumo administratorius įgyvendina ne kaip bankrutuojančios įmonės ir kreditorių atstovas.

Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad nei JANĮ 66 straipsnio 1 dalies 15 punkte, nei analogišką pareigą nustačiusiame ĮBĮ 31 straipsnio 5 punkte ir ją aiškinančioje teismų praktikoje nenustatyta, kad šią pareigą įstatymų leidėjas pavedė vykdyti nemokumo administratoriui tik šalinant nemokios įmonės sukauptas atliekas tik iš šiai įmonei priklausančio nekilnojamojo turto. Todėl šios pareigos vykdymas galimas ne tik įmonei priklausančiame žemės sklype. JANĮ 66 straipsnio 1 dalies 15 punkte nustatyta pareiga yra siejama ne su atliekų, užteršto dirvožemio ir grunto buvimo vieta, bet su pareiga užtikrinti šių objektų, kurie atsirado iš įmonės vykdytos ūkinės veiklos, tinkamą sutvarkymą. Todėl nemokumo administratoriui kyla pareiga sutvarkyti iš įmonės veiklos atsiradusias atliekas, užterštą dirvožemį ir gruntą, esančius įmonės buvusioje ar esamoje veiklos vykdymo vietoje, nepriklausomai nuo to, ar šis nekilnojamojo turto objektas priklauso nemokiam juridiniam asmeniui. Kasacinio teismo vertinimu, toks reglamentavimas ir aiškinimas nereiškia asmens teisių į nuosavybę pažeidimo, kadangi juo siekiama užtikrinti tiek viešąjį interesą – atkurti aplinkos būklę iki pirminės padėties, tiek užtikrinti asmens teisių į nuosavybę apsaugą, atkuriant nuosavybės teisės objekto padėtį, buvusią iki pažeidimo.

Atsakovei iškėlus bankroto bylą, būtent teismo paskirtam nemokumo administratoriui kilo pareiga sutvarkyti ieškovui priklausančio žemės sklypo dalis, užterštas statybinėmis atliekomis dėl atsakovės ketintos vykdyti ūkinės veiklos, taip atkuriant aplinkos būklę iki pirminės padėties ir užtikrinant viešojo intereso apsaugą. Ši pareiga kilo būtent dėl neteisėto, kaip konstatuota, statybinių atliekų panaudojimo ieškovo žemės sklype, kurį tuo metu teisėtu pagrindu valdė atsakovė, siekdama jame vykdyti ūkinę komercinę veiklą. Todėl neteisėto statybinių atliekų panaudojimo faktas šiuo atveju lėmė, kad pareiga atkurti pirminę žemės sklypo būklę kilo būtent nemokumo administratoriui, kaip atsakovei atstovaujančiam asmeniui bankroto procese.

Kasacinis teismas taip pat nurodė, jog nepaisant to, kad faktiškai aikšteles su nuovažomis įrengė kitas juridinis asmuo, tačiau tai buvo padaryta vykdant atsakovės užsakymą. Taigi, žemės sklypo dalys statybinėmis atliekomis buvo užterštos nuomos sutarčių galiojimo laikotarpiu būtent nuomininkės (atsakovės) iniciatyva, o, nutraukusi nuomos sutartį, atsakovė žemės sklypo būklės iki pirminės padėties neatkūrė. Todėl būtent jai, kaip teršėjai, kyla pareiga sutvarkyti ieškovui priklausančios žemės sklypo dalies, užterštos statybinėmis atliekomis, gruntą ir atliekas. Tokia pareiga, kaip minėta, atsirado iš atsakovės ketintos vykdyti ūkinės komercinės veiklos ir su tuo susijusios pasekmės turi būti galutinai išspręstos atsakovės bankroto procese.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-284-313/2021

Dėl kreditoriaus teisės apskusti bankrutuojančios įmonės kreditorių susirinkimo sprendimą įgyvendinimo, kai kreditorius nebuvo tinkamai informuotas apie šaukiamą kreditorių susirinkimą ir jame nedalyvavo

Pareiškėja (bankrutuojančios įmonės kreditorė) prašė teismo panaikinti atsakovės bankrutuojančios bendrovės kreditorių susirinkimo nutarimą. Pirmosios instancijos teismas, konstatavęs, kad pareiškėja buvo tinkamai informuota apie šaukiamą kreditorių susirinkimą ir susirinkime nebalsavo, nutraukė pareiškėjos skundo nagrinėjimo procesą. Apeliacinės instancijos teismas šiai išvadai pritarė. Byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar, atsižvelgiant į tai, kad atsakovei bankroto byla iškelta galiojant Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymui (toliau – ĮBĮ), šaukiant kreditorių susirinkimą, turėjo būti taikomos išsigaliojusio JANĮ nuostatos, įtvirtinančios pranešimo apie šaukiamą kreditorių susirinkimą tvarkos reikalavimus.

JANĮ 55 straipsnio 2 dalies nuostatomis, įtvirtinančiomis subjektų, turinčių teisę skusti teismui kreditorių susirinkimo sprendimus, ratą, nurodyta, kad kreditoriai turi teisę apskusti teismui kreditorių susirinkimo sprendimus dviem atvejais: 1) kai skundą dėl kreditorių susirinkimo sprendimo paduoda kreditorius, balsavęs prieš kreditorių susirinkimo sprendimą; 2) kai skundą dėl kreditorių susirinkimo sprendimo paduoda kreditorius, nedalyvavęs kreditorių susirinkime, jeigu jis nebuvo tinkamai apie jį informuotas.

Kreditorė nurodė, kad ji šią teisę įgijo, nes nebuvo tinkamai, laikantis JANĮ 47 straipsnyje įtvirtintų reikalavimų, informuota apie kreditorių susirinkimą ir jame nedalyvavo. Civilinę bylą nagrinėję teismai laikėsi nuomonės, kad pranešant apie šaukiamą kreditorių susirinkimą turėjo būti taikoma ne JANĮ 47 straipsnyje įtvirtinta teisės norma, bet tebegaliojanti kreditorių susirinkimo nutarimu patvirtinta kreditorių susirinkimo sušaukimo tvarka.

Kasacinis teismas atkreipė dėmesį, kad juridinių asmenų bankroto procesų vykdymą iki 2019 m. gruodžio 31 d. reglamentavęs ĮBĮ kreditorių susirinkimo kompetencijai priskyrė teisę jam pačiam nustatyti kreditorių susirinkimo šaukimo tvarkos reikalavimus (ĮBĮ 22 straipsnio 4 dalis). Ši teisės norma laikytina blanketine teisės norma, nes nukreipia į kreditorių susirinkimo sprendimu patvirtintą kreditorių susirinkimo šaukimo tvarką, kai sprendžiama dėl procedūrinių kreditorių susirinkimo šaukimo tvarkos reikalavimų. Nuo 2020 m. sausio 1 d. išsigaliojusio JANĮ 47 straipsnis nustatė pranešimo apie šaukiamą kreditorių susirinkimą tvarkos reikalavimus. Atsižvelgęs į minėtų teisės normų lingvistines formuluotes, kasacinis teismas sprendė, kad tai yra imperatyvaus pobūdžio teisės normos, o įstatymų leidėjas siekė suvienodinti pranešimo apie šaukiamą kreditorių susirinkimą procedūrą, taip užtikrinant kreditorių teisės dalyvauti ir balsuoti kreditorių susirinkimuose efektyvų įgyvendinimą.

Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, jog vadovaujantis JANĮ 155 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu reglamentavimu, būtent nemokumo proceso dalyvių teisių ir pareigų atsiradimo arba įgyvendinimo momentas lemia, ar iki 2019 m. gruodžio 31 d. pradėtiems juridinių asmenų nemokumo procesams taikomos JANĮ, ar ĮBĮ nuostatos. Nagrinėjamu atveju bankrutuojančios bendrovės kreditorių susirinkimo sušaukimas buvo inicijuotas ir įvyko išsigaliojus JANĮ. Todėl nemokumo administratoriaus pareigos sušaukti kreditorių susirinkimą atsiradimas galiojant JANĮ lėmė, kad ją

įgyvendindamas administratorius turėjo vadovautis JANĮ 47 straipsnio nuostatomis, įtvirtinančiomis reikalavimus pranešimui apie šaukiamą kreditorių susirinkimą (tiek dėl termino, tiek dėl pranešimo turinio).

Remdamasis nurodytomis aplinkybėmis, kasacinis teismas padarė išvadą, kad, informuojant kreditorę apie šaukiamą kreditorių susirinkimą, buvo pažeistos JANĮ 47 straipsnyje įtvirtintos imperatyvios teisės normos. Dėl to teismų priimtos nutartys buvo panaikintos, o pareiškėjos skundas gražintas pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš esmės.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-282-381/2021

Viešieji pirkimai

Dėl tiekėjo perkančiajai organizacijai pateiktą kvalifikaciją pagrindžiančių duomenų pripažinimo melaginga informacija

Ieškovė tiekėja prašė panaikinti atsakovės perkančiosios organizacijos sprendimus, kuriais ieškovė buvo pašalinta iš viešojo pirkimo procedūrų dėl pateiktos melagingos informacijos apie atitiktą kvalifikacijos reikalavimui ir jos pasiūlymas atmestas; įpareigoti atsakovę priimti sprendimą, kad priemonės, kurių ėmėsi ieškovė, siekdama įrodyti savo patikimumą, yra pakankamos, ir atmesti tiekėjos pasiūlymą kitu pagrindu. Ieškovė pripažino, jog dėl žmogiškosios klaidos informaciją apie savo kvalifikaciją atsakovei pateikė netinkamai ir dėl to klaidingai, tačiau nesiekė pateikti atsakovei melagingos informacijos. Be to, net ir vertinant ieškovės pateiktą informaciją kaip melagingą, perkančioji organizacija nesuteikė galimybės pasinaudoti reabilitacijos (apsivalymo) teise. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, pripažindamas kad pirkimo procedūros pasibaigusios Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo (toliau – VPI) 29 straipsnio 2 dalies 2 punkto pagrindu. Apeliacinės instancijos teismas iš esmės pritarė pirmosios instancijos teismo išvadoms.

Kasacinio teismo konstatuota, kad tiekėjo pasiūlyme pateiktos informacijos kvalifikavimas kaip melagingos pagal teismų praktiką turi platesnę prasmę ir taikymo sritį nei kituose teisiniuose santykiuose ir neapsiriboja tik tyčiniu suklaidinimu ar tiesos iškraipymu. Remdamasis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, kasacinis teismas taip pat yra nurodęs, kad iš viešojo pirkimo procedūrų pašalinant subjektą dėl melagingos informacijos nebūtina konstatuoti tyčinio jo elgesio, pakanka, kad tiekėjas būtų pripažintas kaltu dėl tam tikro nerūpestingumo, t. y. nerūpestingumo, galinčio turėti lemiamą įtaką priimant sprendimus dėl pašalinimo, atrankos ir viešojo pirkimo sutarties sudarymo; į informacijos vertinimo kaip melagingos reguliavimą įeina tiek aktyvūs tiekėjo veiksmai, kaip antai falsifikavimas, tiek neveikimas, nes neteisingos informacijos suteikimas, kaip ir tikrosios informacijos nuslėpimas, gali turėti poveikį perkančiosios organizacijos priimamam sprendimui.

Kasacinio teismo vertinimu, nagrinėjamoje byloje nustatyti tiekėjos veiksmai (tikrovės neatitinkančius duomenis pateikiant net du kartus) vertintini kaip didelis nerūpestingumas, kuris taip pat pripažįstamas perkančiosios organizacijos klaidinimu. Todėl atsakovė turėjo pagrindą kvalifikuoti tiekėjos pateiktą informaciją apie atitiktą kvalifikacijos reikalavimui kaip melagingą.

Kasacinis teismas nesutiko su bylą nagrinėjusių teismų išvada, kad aplinkybė, jog ieškovės kiti pateikti duomenys dėl įvykdytų darbų galimai būtų pagrindę atitiktą kvalifikacijos reikalavimams, nelemia tikrovės neatitinkančios informacijos nepripažinimo melaginga. Pagal 2014 m. vasario 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/24/ES dėl viešųjų pirkimų, kuria panaikinama Direktyva 2004/18/EB (toliau – Direktyva 214/24), 57 straipsnio 4 dalies h punkto, kurio esmė perkelta į VPI 46 straipsnio 4 dalies 4 punktą, nuostatą tiekėjas pašalinamas iš pirkimo procedūrų, jeigu ekonominės veiklos vykdytojas rimtai iškraipė faktus pateikdamas informaciją, reikalingą patikrinti, ar nėra pagrindų pašalinti, arba patikrinti atitiktą atrankos kriterijams, nuslėpė tokią informaciją arba negali pateikti patvirtinamųjų dokumentų, reikalaujamų pagal VPI 59 straipsnį.

Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas nurodė, kad sprendžiant, ar tiekėjo pateikta informacija yra melaginga, pakanka nustatyti rimtą faktų iškraipymą pateikiant informaciją, reikalingą atitiktai atrankos kriterijams patikrinti. Ši išvada iš esmės nepriklauso nuo to, ar tiekėjas

de facto (faktiškai) atitinka atrankos kriterijus, kaip galimai susiklostė nagrinėjamoje byloje. Dėl to kasacinis teismas nusprendė, kad atsakovė neprivalėjo ir neturėjo pagrindo vertinti, ar kiti tiekėjos pateikti kvalifikaciją įrodantys duomenys yra pakankami atitikčiai kvalifikacijos reikalavimams pagrįsti.

Kadangi byla nagrinėję teismai nevertino ir nepasisakė dėl ieškovės argumentų, kad jai nepagrįstai neleista pasinaudoti reabilitacijos teise, panaikinęs teismų procesinius sprendimus, šio ieškovės argumento pagrįstumui nustatyti kasacinis teismas byla perdavė iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-278-969/2021

Dėl ūkio subjektų grupės nariams, veikiantiems jungtinės veiklos sutarties pagrindu, taikomų neigiamų padarinių už neįvykdytą viešojo pirkimo sutartį

Ieškovės (bendraieškės) tiekėjos, be kita ko, prašė teismo pripažinti neteisėtu atsakovės (perkančiosios organizacijos) sprendimą įtraukti jas į Centrinėje viešųjų pirkimų informacinėje sistemoje skelbiamą Nepatikimų tiekėjų sąrašą dėl to, kad perkančioji organizacija nutraukė viešojo pirkimo sutartį dėl esminio jos pažeidimo.

Kasacinis teismas nurodė, kad VPĮ 91 straipsnio nuostatų turinys suponuoja vertinimą, kad ūkio subjektų įrašymas į Nepatikimų tiekėjų sąrašą stokoja savarankiškumo tiek turinio, tiek formos prasme. Tiekėjų įrašymas į Nepatikimų tiekėjų sąrašą pagal Lietuvos teisinį reguliavimą yra ne atskiras sprendimas, o kito sprendimo vienašališkai nutraukti viešojo pirkimo sutartį teisinis padarinys: jei ūkio subjektas sutarties nutraukimo dėl esminio jos pažeidimo neginčija apskritai ar teismas tokį sprendimą pripažįsta teisėtu, atitinkamas ūkio subjektas, vykdęs šią sutartį vienas ar su partneriais, neišvengiamai įtraukiamas (-i) į Nepatikimų tiekėjų sąrašą.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad toks teisinis reguliavimas suponuoja tai, kad, pirma, negalimos *de jure* (teisiškai) situacijos, kad perkančioji organizacija dėl esminio sutarties pažeidimo galėtų teisėtai nutraukti sutartį, bet tiekėjas dėl konkretaus atvejo aplinkybių nepatektų į Nepatikimų tiekėjų sąrašą; antra, tiekėjas iš esmės gali ginčyti tik vienašalį viešojo pirkimo sutarties nutraukimą. Nors bendraieškės ieškinyje pirmosios instancijos teismo prašė, *inter alia* (be kita ko), pripažinti neteisėtu atsakovės sprendimą jas įrašyti į Nepatikimų tiekėjų sąrašą, tačiau iš tiesų toks sprendimas *de facto* priimtas tik kitą dieną, kai įsiteisėjo apeliacinės instancijos teismo procesinis sprendimas. Nors nagrinėjamoje byloje teismai neatmetė ieškovių ieškinio dėl to, kad jos ginčijo dar nepriimto sprendimo jas įtraukti į Nepatikimų tiekėjų sąrašą teisėtumą, tačiau dėl jo ir nesprenė iš esmės.

Kasacinis teismas nurodė, kad nacionalinis teisinis reguliavimas neatrodo *per se* (savaiame) nesuderinamas su tiekėjų teisių gynybos veiksmingumu, nes, kaip ir susiklostė nagrinėjamoje byloje, ūkio subjektas gali efektyviai ginčyti vienašalį viešojo pirkimo sutarties nutraukimą, įrodinėdamas, kad jis nepadarė esminio pažeidimo, kad dėl sutarties tikslų nepasiekimo iš dalies atsakinga ir pati perkančioji organizacija ir pan. Vis dėlto sutartį dėl esminio pažeidimo galima nutraukti tiek įstatymo, tiek sutarties pagrindu (pastaruoju atveju teismo kontrolės apimtis siauresnė); nutraukiant sutartį dėl esminio pažeidimo, iš esmės neatsižvelgiama į sutartį pažeidusios šalies veiksmų subjektyviąją pusę. Tačiau kasacinis teismas atkreipė dėmesį į Teisingumo Teismo praktiką, pagal kurią sutarties pažeidimą lėmusios priežastys, pobūdis ir kitos aplinkybės yra teisiškai reikšmingos sprendžiant dėl tiekėjų teisės dalyvauti kituose pirkimuose ribojimo.

Kasacinis teismas nepritarė atsakovės argumentams, jog kitoks VPĮ 91 straipsnio nuostatų aiškinimas, t. y. individualus ieškovių elgesio (veiksmų) vykdant sutartį vertinimas, gali būti nesuderinamas su jungtinės veiklos partnerių atsakomybės solidarumu.

Solidariosios atsakomybės sprendžiant dėl jungtinės veiklos partnerių patikimumo vertinimo pagal Direktyvos 2014/24 57 straipsnio nuostatas („Pašalinimo pagrindai“) reikšmės klausimą kasacinis teismas jau buvo iškėlęs kitoje byloje, tačiau, kaip išaiškino Teisingumo Teismas, perkančioji organizacija turi vertinti kiekvieno ūkio subjekto (partnerio) veiksmus individualiai, *inter alia*, atsižvelgti į galimą konkretaus subjekto žinojimą apie tai, kad su pasiūlymu buvo pateikta melaginga informacija. VPĮ 91 straipsnio 1 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta, kad į Nepatikimų tiekėjų

sąrašą įrašytini ir kiti ūkio subjektai, kurių pajėgumais rėmėsi tiekėjas ir kurie su tiekėju prisiėmė solidariąją atsakomybę už pirkimo sutarties įvykdymą pagal šio įstatymo 49 straipsnio 5 dalį, jeigu pažeidimas įvykdytas dėl tos pirkimo sutarties dalies, kuriai jie buvo pasitelkti. Neginčytina, kad jungtinės veiklos partneris ir ekonominio ar finansinio pajėgumo skolintojas, iš esmės veikiantis kaip finansinis garantas, nėra tapatūs subjektai, tačiau jei jų abiejų atsakomybė yra solidarioji (pirmojo – CK pagrindu, antrojo – VPĮ), nėra pagrįstas skirtingas jų veiksmų vertinimas.

Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad jungtinės veiklos partnerių solidarumas VPĮ 91 straipsnio (Direktyvos 2014/24 57 straipsnio 4 dalies g punktas) nuostatų taikymo prasme apskritai yra antraeilis aspektas, jeigu būtų pritarta pozicijai, kad į Nepatikimų tiekėjų sąrašą patenka tik tokie ūkio subjektai, kurių veiksmų individualus vertinimas suponuoja jų pripažinimą nepatikimais (nesąžiningais). Tokiu atveju viešojo pirkimo sutarties nutraukimas dėl esminio pažeidimo *per se* nesuponuotų jų įtraukimo į Nepatikimų tiekėjų sąrašą (pavyzdžiui, nemokumas, kitų subjektų kaltė, nenugalima jėga ir pan.), todėl nebūtų (neturėtų būti) skirtumo, ar rangovas, netinkamai (i)vykdęs viešojo pirkimo sutartį, veikė vienas ar kaip savarankiškų ūkio subjektų grupė (jungtinės veiklos pagrindu). Priešingu atveju nepagrįstai nepalankesnėje situacijoje atsidurtų daugianariai tiekėjai.

Nagrinėjamas ginčas kilo ne dėl perkančiosios organizacijos sprendimų, kuriais būtų suteikta ar apribota teisė gauti (sudaryti) konkrečią viešojo pirkimo sutartį, nes sutartis su bendraieškėmis buvo sudaryta, be to, jų veiksmai lėmė teisėtą atsakovės sprendimą nutraukti šią sutartį. Kita vertus, atitinkamų ūkio subjektų įrašymas į Nepatikimų tiekėjų sąrašą riboja jų teises sudaryti kitas viešojo pirkimo sutartis taikant Direktyvos 2014/24 57 straipsnio 4 dalies g punkte įtvirtintą pašalinimo pagrindą. Dėl to, remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencijos bendrąja tendencija plačiai aiškinti perkančiosios organizacijos sprendimo sąvoką, kasacinis teismas nusprendė, kad iš esmės būtų pagrįsta šioje byloje nagrinėjamą atsakovės sprendimą priskirti prie Tarybos 1989 m. gruodžio 21 d. direktyvos 89/665/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su peržiūros procedūrų taikymu sudarant viešojo prekių pirkimo ir viešojo darbų pirkimo sutartis, derinimo 1 straipsnio 1 dalies 4 pastraipoje įtvirtintų sprendimų.

Jei nacionalinės bylos dalyje ginčijamas perkančiosios organizacijos sprendimas patenka į Direktyvos 89/665 1 straipsnio 1 dalies 4 pastraipos taikymo apimtį, svarbu nustatyti tokio sprendimo teisėtumo vertinimo pagrindus. Ieškovės labiausiai akcentuoja šias aplinkybes, kurių pagrindu būtų galima spręsti apie jų patikimumą, nepriklausomai nuo to, kad sutartis buvo nutraukta: rangovių sutartinių įsipareigojimų (įnašų) dalis, vykdamas viešojo pirkimo sutartį; aplinkybė, kad iki sutarties nutraukimo visus darbus vykdė tik pagrindinė partnerė, t. y. ieškovės dar nebuvo pradėjusios atlikti rangos darbų; pradėtos pagrindinės partnerės nemokumo procedūros; tam tikri atsakovės veiksmai, kurie galimai lėmė netinkamą sutarties vykdymą; kt. Kasacinio teismo vertinimu, pirmiau nurodytos aplinkybės gali būti svarbios vertinant sutartį vykdžiusių ūkio subjektų patikimumą jų įrašymo į Nepatikimų tiekėjų sąrašą aspektu. Nors, teisėtai nutraukus sutartį, aptariamas vertinimas nereikalauja skubos, būdingos viešųjų pirkimų teisiniams santykiams, tačiau atsakovės padėtis tokiu atveju iš tiesų pasunkėtų lyginant su dabartinio nacionalinio reguliavimo taikymu.

Kadangi kasaciniam teismui kilo klausimų dėl šalių ginčui taikytinos Europos Sąjungos teisės turinio ir ją aiškinančios jurisprudencijos aiškinimo, kasacinis teismas kreipėsi į Teisingumo Teismą, kad šis priimtų prejudicinį sprendimą nagrinėjamoje byloje.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-261-469/2021

Vykdomo procesas

Dėl administracinės nuobaudos – baudos – vykdymo proceso

Pareiškėjas prašė nutraukti administracinių baudų išieškojimo procesą vykdomosiose bylose suėjus nutarimo skirti baudą priverstinio vykdymo senaties terminui. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pareiškėjo skundo netenkino.

Kasacinis teismas nurodė, kad nuo 2015 m. liepos 1 d. iki Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) įsigaliojimo galiojusioje Lietuvos Respublikos

administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 308 straipsnio 1 dalies redakcijoje taip pat buvo nustatytas nutarimo skirti baudą priverstinio vykdymo senaties terminas – penkeri metai nuo nustatyto termino jį geruomet įvykdyti pabaigos. Tačiau 2013 m. liepos 19 d. ATPK 257, 260, 272, 288, 292, 294, 299, 302, 3025, 3028, 306, 308, 309, 312, 313, 314 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 257-2 straipsniu įstatyme *expressis verbis* nustatyta, kad iki šio įstatymo įsigaliojimo (2015 m. liepos 1 d.) paskirtų baudų už administracinius teisės pažeidimus išieškojimas vykdomas iki šio įstatymo įsigaliojimo galiojusia tvarka.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad teisės normos, nustatančios administracinės nuobaudos – baudos – vykdymo senatį, savo esme yra proceso teisės normos. Nors pagal bendrąją taisyklę taikomos tos proceso teisės normos, kurios galioja atskirų procesinių veiksnių atlikimo metu, tačiau šiuo atveju įstatymų leidėjas aiškiai ir nedviprasmiškai nurodė, kad naujas reguliavimas (ATPK 308 straipsnio pakeitimai, ANK) netaikomas iki jo įsigaliojimo paskirtų baudų už administracinius teisės pažeidimus išieškojimui vykdyti.

Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad pareiškėjui baudos buvo paskirtos iki 2015 m. liepos 1 d. (2004–2009 m.). Kasacinis teismas pritarė bylą nagrinėjusių teismų išvadai, kad dėl administracinės nuobaudos vykdymo senaties termino taikymo šiuo atveju sprendžiamas vadovaujantis iki 2015 m. liepos 1 d. galiojusiomis ATPK nuostatomis ir suformuota teismų praktika. Iki 2015 m. liepos 1 d. galiojusio ATPK 308 straipsnio nuostatos neįtvirtino administracinės nuobaudos – baudos – vykdymo senaties terminų. Tačiau kasacinis teismas buvo nurodęs, kad tokiu atveju turi būti vadovujamasi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, kurioje išaiškinta, jog administracinė atsakomybėn patraukto asmens teisinė padėtis negali būti blogesnė už padėtį asmens, kurio atžvilgiu buvo priimtas apkaltinamasis nuosprendis baudžiamajame byloje, todėl administracinių teisės pažeidimų bylose pagal analogiją gali būti vadovujamasi Baudžiamajame kodekse nustatytomis apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties taisyklėmis. Sprendžiant, ar nėra pasibaigęs nutarimo skirti administracinę nuobaudą – baudą – vykdymo senaties terminas, turi būti nustatyta: 1) ar nepraleistas trijų mėnesių vykdymo dokumento perdavimo terminas tarp vykdančių nuobaudą arba kitų valdžios institucijų, esant įstatymo nustatytiems pagrindams (ATPK 308 straipsnio 1 dalis); 2) ar vykdymo laikotarpiu nėra dvejų metų laikotarpio, kai valdžios institucijos dėl aplaidumo ar kitų priežasčių nieko neatliko dėl nuobaudos įvykdymo; 3) ar asmuo nevengė atlikti jam paskirtą nuobaudą – sumokėti ar netrukdyti išieškoti jam paskirtą baudą, t. y. ar nėra pagrindo pripažinti, kad baudos vykdymo senaties eiga buvo sustojusi. Jei per dvejus metus nuo nutarimo dėl baudos paskyrimo administracinio teisės pažeidimo byloje priėmimo bauda nėra išieškoma ir jei negali būti konstatuota, kad administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo ėmėsi kokių nors veiksnių, siekdamas išvengti baudos mokėjimo, vykdymo procesas administracinio teisės pažeidimo byloje turi būti nutrauktas dėl senaties termino suėjimo.

Byloje nėra ginčo dėl to, kad prašomose nutraukti vykdomosiose bylose nebuvo praleistas trijų mėnesių vykdymo dokumento perdavimo vykdymo terminas. Bylą nagrinėję teismai nustatė, kad antstolis sistemingai ir reguliariai atliko vykdymo veiksmus: teikė užklausas kredito įstaigoms dėl pareiškėjo sąskaitų, išskaitų, „Sodrai“ – dėl skolininko darboviečių, užklausė viešo registro duomenų bazes apie skolininkui priklausančią turtą, priėmė patvarkymus dėl lėšų arešto. Byloje nustatyta, kad antstolis stengėsi atlikti vykdymo veiksmus kuo ekonomiškiau, nedubliuodamas tų pačių veiksnių (arešto, registrų užklausų) visose vykdomosiose bylose. Bylą nagrinėję teismai konstatavo, kad nėra dvejų metų termino, kai antstolis vykdomosiose bylose nieko neatliko.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad byloje taikytino iki 2015 m. liepos 1 d. galiojusio ATPK nuostatos neįtvirtino nei pareigos antstoliui kreiptis dėl baudos pakeitimo viešaisiais darbais ar vykdymo dokumento gražinimo išieškotojui, nei šių veiksnių atlikimo tvarkos ar terminų. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad įstatyme nenustatyta pareiga antstoliui gražinti vykdomąjį dokumentą išieškotojui, esant CPK 631 straipsnio 1 dalyje nustatytiems pagrindams (*inter alia*), jeigu skolininkas neturi turto ar pajamų, iš kurių gali būti išieškoma. Jeigu antstolis mano, kad yra tikslinga tęsti vykdomąją bylą ir, esant poreikiui, atlikti reikalingus vykdymo veiksmus, pavyzdžiui, skolininko turto paiešką, antstolis turi teisę išieškotojui negražinti vykdomojo dokumento.

Kasacinis teismas sutiko su bylą nagrinėjusių teismų išvada, kad skolininko vengimu vykdyti paskirtą nuobaudą gali būti pripažįstami ne tik aktyvūs veiksmai (pvz., antstolio klaidinimas, turto ir pajamų slėpimas, neinformavimas apie pasikeitusią gyvenamąją vietą ir kt.), bet ir neveikimas – skolininko pasyvumas vykdymo procese. Administracinės nuobaudos – baudos – vykdymo senaties institutas, skirtas sąžiningų skolininkų interesams apsaugoti, ir negali būti aiškinamas kaip suteikiantis pažeidėjams galimybę pasyviu elgesiu tiesiog išlaukti senaties terminą ir taip išvengti paskirtų baudų mokėjimo. Kasacinio teismo vertinimu, byloje nustatytos aplinkybės nesudaro pagrindo teigti, kad skolininkas neturėjo lėšų dėl nuo jo nepriklausančių aplinkybių. Nesant objektyvių duomenų, kad toks skolininko pasyvumas galėtų būti pateisinamas, jis negali būti vertinamas kitaip nei vengimas įvykdyti administracinę nuobaudą.

Remdamasis nurodytais argumentais, kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-279-1075/2021

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

Gynėjų g. 6, 01109 Vilnius

Tel. + 370 5 2 616 466

Faks. + 370 5 261 6813

El. paštas: lat@teismas.lt

www.lat.lt